ՆԵՐԿԱ

NERGA (PRESENTE)
Año IX - N° 84 / 86 - Enero / Marzo 1970

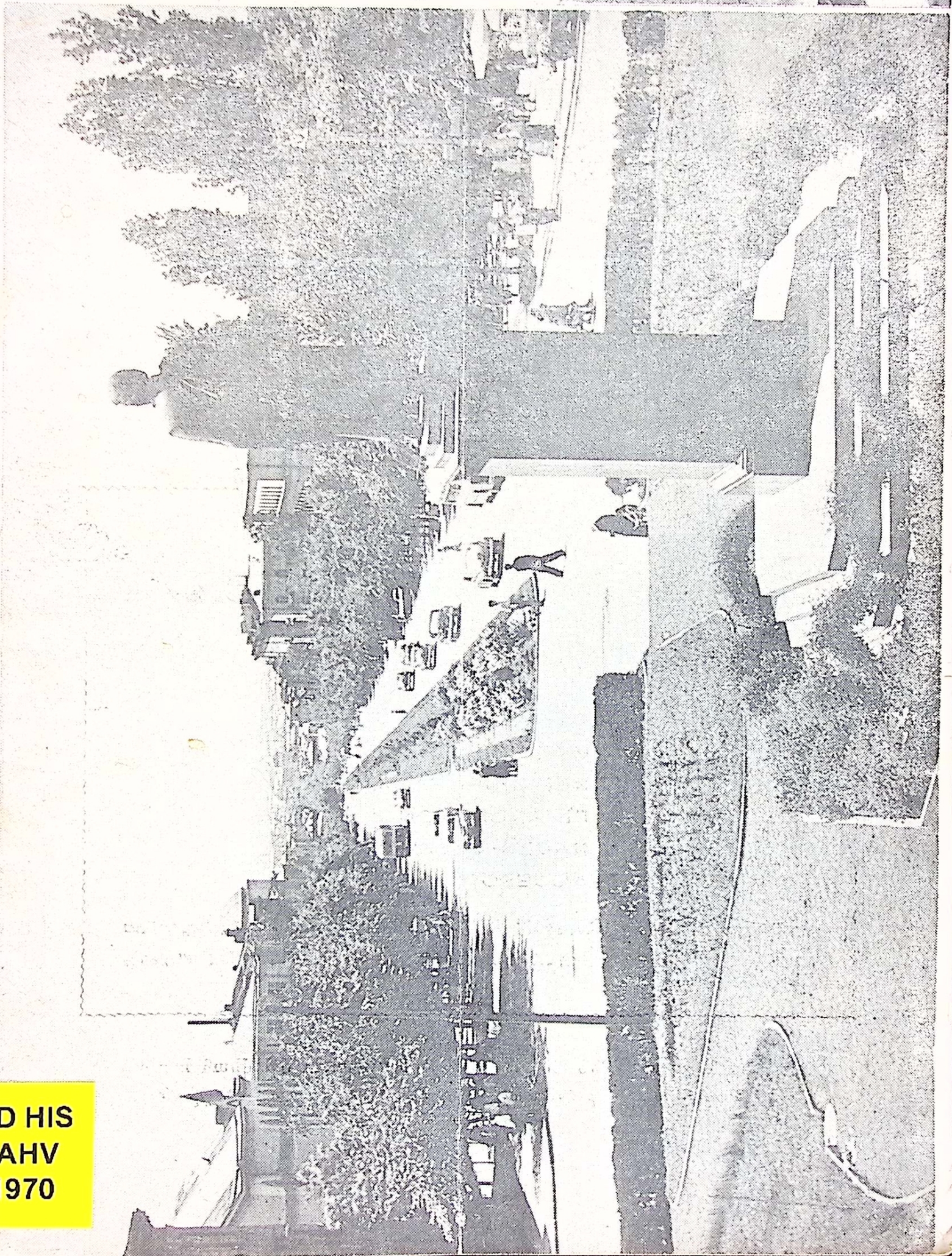

-D HIS
BAHV
1970

Dr. ALBERTO ANTRANIK EURNEKIAN

(NEUROCIRUJANO)

Especializado en E. Unidos, Inglaterra y Suecia

Atiende en su consultorio de 16 a 20 hs.

LUNES, MIERCOLES y VIERNES

JOSÉ A. PACHECO DE MELO 2483 esq. Av. Pueyrredón

TEL. 80 - 5323 PARTICULAR 71 - 3669

Eneka Argentina

Sociedad Anonima I. C. F. e I

- IMPORTACION
- EXPORTACION
- REPRESENTACIONES
- FINANCIACION
- RADIO - TELEVISION
- ACCESORIOS

Eneka

TUCUMAN 299 - BUENOS AIRES - Rep. Argentina

TEL. 31 - 3363 — 32 - 9539 Cables "ENEKAR" Baires

Այս թիւին կողմը՝ Մեծ Հայրենասէրը՝ Խաչատուր Աբովեան համա-
նուն պողպատեայ բարձունքէն կը դիտէ իր այնքա՞ն սիրած
Երեւանը։

9· ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 84–86 ՅՈՒՆ· ՓԵՏՐ· ՄԱՐՏ 1970

ՆԵՐԿԱՅ

"NERGA" (PRESENTE!")
PERIODICO ARMENIO MENSUAL
Reg. Nacional de la Prop. Intelectual 782788 - 4-10-63

DIRECTOR
VAHE BAHADRIAN
SARMIENTO 2615
T. E. 48 - 9645
BUENOS AIRES

Տարեկան Բաժնեգին
Արժանքին փ. 5.–
Արտասահման Տլ· 8

AÑO IX - Nos. 84-86 Enero-Febrero-Marzo 1970

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԵՂԵՌՆԻ ՅԻՍՈՒՆՀԻՆԳ ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻԻ

«Մեր բազմատեսակ մեղքերուն համար բազմաթիւ չարիքներ եկան հասան մեր օրերուն: Մեր բաջ նահատակները պատերազմին ինկան եւ սուրբ բահանաները խողոխուեցան անօրէններու ձեռքով, գեղեցիկ երիտասարդներ մորթուելով սպանուեցան: Բազմաթիւ կոյսեր գերի տարուեցան· փափկասուն կիներ այրիութեան տառապանքին մէջ ինկան եւ բազմաթիւ որբեր կու լան դառնապէս: Վերցուած է ողորմութիւնը աշխարհէն եւ հեռացած է գութը իւրաքանչիւր մտքէ:

«Մեր շինութիւնները գերեզմանները դարձան մեր դիակներուն, մեր ձեռքի վաստակները տապալեցան մեր վրայ: Պայքեցաւ եւ պատռեցաւ երկիրը եւ բազում մարդիկ խորխորատը թափեցան: Շատեր ինձանիներու մէջ իբրեւ ողկոյզ կոխկրտուեցան եւ գինիի տեղ անմեղներու արիւնը հոսեցաւ: Զարչարանքի այս անցքերը մեր թոյլութեան (հեղգութեան) արդիւնք չե՞ն արդեօք»:

Սիրելի ընթերցողները պիտի ենթադրեն, որ այս տողերը գրուած են Մեծ եղեռնի առթիւ: Սակայն այլ է իրականութիւնը: Շուրջ հազար հինգ հարիւր քսան տարիներ առաջ պատահած ողբերգութիւններու, աղէտներու մէկ արձագանգն է սոյն գրութիւ–

նը, որ կը վերագրուի Վարդանանց պատերազմի անմահ երգիչ եղիշէի(*):

Գրաբարէն թարգմանելով տուինք — փոքր յապաւումներով — երկու պարբերութիւնները, ուր կայ նկարագրականը սրտաճմլիկ անցքերու, որոնք արձագանգները ըլլալ կը թուին 1895–96ի, 1909ի եւ մանաւանդ 1915ի ահաւոր ողբերգութիւններուն:

Սակայն մխիթարական աղէտներու պարբերականութիւն չէ որ մեզ կը յուզէ եւ կը տխրեցնէ: Աւելի յուսահատեցուցիչ, աւելի ողբալի է պատմական ահաւոր արհաւիրքներու, վերազումներու բուն իմաստին չկարենալ թափանցելն է: Յանդգնաւորները միշտ փընտռած ենք մեզմէ դուրս: Գրեթէ բնաւ չենք փորձած աղէտներու պատասխանատուութենէն բաժին մըն ալ մեր սխալներուն, մեր տկարութիւններուն, մեր անվերթութիւններուն վերագրել: Անկեղծ ներհայեցողութեամբ, լուրջ ինքնաքննադատութեամբ չենք փորձած որոնել, ճշդել, եւ գիտական սահմանում մը տալ մեր թերութիւններուն, սխալներուն, ծուռ մտայնութիւններուն: Եւ որովհետեւ պակասած է չիտակ, անկեղծ ախտաճանաչումը, սեփական սխալները գիտակցելու եւ արիաբար ընդունելու առաքինութիւնը, միշտ ալ բացակայ եղած է սրբագրուելու կամեցողութիւնն ու ճիգը: Միշտ ընտրած ենք դիւրին ճամբան: Դժբախտութիւններու պատասխանատուութիւնը օտարներու վրայ բեռցընելով հարցերը լուծած, պարզաբանած ենք եւ բաւարարուած:

Մեծ եղեռնը լոկ պատահական, կղզիացած անջատ երեւոյթ մը չեղաւ:

Պալքանեան ժողովուրդներու ազատագրական պայքարները եթէ մեզի օրինակ ծառայեցին, թէեւ մեր պայմանները բոլորովին տարբեր էին, եւ աննպաստ տուեալ պահուն – ազգաբարութիւն մըն ալ եղան թուրքերուն, որոնք կը սոսկային օտար միջամտութիւններէ իրենց պետական գործերուն:

Արեւմուտքի մէջ վերազումի, անկումի մէջ եղող թրքական կայսրութիւնը Արեւելքէն եւս ծուատուելու, մանահատուելու վտանգին կ'ենթարկուէր հայկական չարժումներու պատճառով:

(*) Տես «Բան խրատու, յաղագս միանձանց», որ հրատարակուած է վենետիկ, 1864ին, Մխիթարեան Հայրերու կողմէ իբր յաւելուած եղիշէի «Վասն Վարդանանց եւ Հայոց Պատերազմին» հատորին:

Եւ Թուրքը իրեն յատուկ բոլոր միջոցներով ըրաւ ամէն բան, օտար միջամտութիւններու առաջքը առնելու եւ իր կայսրութեան արեւելեան սահմաններու ամբողջութիւնը պահպանելու համար:

Թուրքին համար աւելի կարեւոր էր արեւելեան սահմաններու ամբողջութիւնը, քան թէ Եւրոպական հողամասերունը: Թուրքը իր ապագան կը տեսնէր Արեւելքի մէջ: Թուրք–թաթար միլիոնաւոր ազգակիցներու դոյութիւնը Արեւելքի մէջ, մշտատեւ հրաւէր մըն էր Անատոլուի Թուրքերուն, համաթրքական, միատարը նոր կայսրութիւն մը հիմնելու:

Օտար միջամտութիւններու սարսափին անմիջական արդիւնքըն էին բոլոր ջարդերը, որոնք «քրիստոնեայ» պետութիւններու կողմէ անտարբերութեամբ կը դիտուէին եթէ ուղղակիօրէն չխրախուսուէին իսկ:

Մեծ Եղեռնի նախորդած էին 95ի եւ 96ի ջարդերը, ինչպէս նաեւ 1909ի Կիլիկիոյ կոտորածները: Հայերը նոսրացնելու բնաջնջելու քաղաքականութեան անբաղդ արտայայտութիւններ էին ատոնք: Սակայն համատարած ողբերգութիւնները իրենց մեծութեան համապատասխան հակազդեցութիւն չստեղծեցին հայ կեանքին մէջ: Լրջօրէն մտածելու, ինքնամփոփուելու եւ ներքին ամրակուռ միութիւն մը ստեղծելու չմղեցին մեզ: Զզդաստացանք աղդովին:

Վեց եօթը տարուան կեղծ «սահմանադրութեան» չրջանին աւելի տկարացանք, անձնատուր ըլլալով մեծխօսիկ ճոռոմաբանութիւններու եւ ներքին տղայական հակամարտութիւններու: Համեմատաբար այդ խաղաղ տարիներուն — 1908–1914 — բուն հայրենիքը — գաւառ — մոռցուած էր. իսկ առաջնորդողի յատկանութիւն ունեցող Պոլիսը տարուած էր ցուցարարական — թուրքը մոլեգնեցնող — մեծ հանդիսութիւններով եւ «բացի–դոցի» անիմաստ եւ քայքայիչ պայքարներով: Ինչա բախտորոշ եւ ճակատագրական այդ վայրկեան օրերուն հայ ղեկավարութիւնը անյուսօրէն պառակտուած էր: Ժողովուրդն ալ երկուքի էր բաժնուած ամբոխավար պայքարներով: Մինչ Թուրքը սուր կը յեսանէր...

Մեր մտաւորականները միացան, քով քովի եկան... դիտէք թէ ո՛ւր...:

Մեր այս տխուր անցեալին կ'անդրադառնանք սրտի ճմլումով

մեղադրանքները չունինք ոչ ոքի: Սխալները, թերութիւնները աւելիով վճարուեցան: Սակայն նոյն սխալները այսօր եւս կը կրկնուին, եւ մեզ կը մղեն դառն ու լեղի խոհերու: Անցեալը պէտք է լաւ ուսումնասիրուի, հասկցուի, նոր սխալներու առաջքը առնելու համար: Շատ ճշդօրէն ըսուած է «Ներկան չհասկնալը ճակատագրականօրէն կը ծնի անցեալը չգիտնալէն: Սակայն զուր աշխատանք պիտի ըլլայ անցեալը հասկնալու ճիգը, եթէ ոչինչ գիտենք ներկայի մասին»:

Տարագրութիւններու, ջարդերու հետեւանքով ստեղծուած եւ թիւով աճող սփիւռքի հայութիւնը եւս այսօր անտեսանելի այլ իրական վտանգներու առջեւ կը գտնուի: Այս վտանգը, զոր բոլորս ալ կը տեսնենք, նոյնիսկ կը չօշափենք, մեզ լրջութեան, փոխադարձ հասկացողութեան ,փոխադարձ եղբայրասիրութեան կը մղէ՞ արդեօք, Արհաւիրքէն 55 տարիներ յետոյ:

Դժբախտաբար այս հարցումին դրական պատասխան չկայ. անգիտակցութեամբ, անլրջութեամբ կը մօտենանք կենսական խնդիրներու, փոխադարձ հակակրանքներու, չկամութիւններու եւ անիրականալի ցնորքներու ժխորին մէջ մոռնալով էականը՝ որ ընդհանրական միջոցներով մեր զաւակներուն Ազգային գիտակցութիւնը վառ պահելուն եւ զանոնք հայ հայրենիքով, ազգային գործերով չհագրգռելուն մէջ կը կայանայ առաւելաբար: Իսկ այս հիմնական եւ էական գործը կարելի է իրականացնել, երբ ձերբազատուինք գերակայութեան անխմաստ մտայնութենէն փոխադարձ հակակրանքներէ, անհանդուրժողութիւններէ, հատուածամոլութենէ եւ այլ տկարութիւններէ:

Այսօր, աւելի քան երբե՛ք, պահն է մեր անհատական խմբակցական փառասիրութիւններէն, եսասիրութիւններէն հրաժարելու, միացեալ ուժերով նուիրուելու համար ներկայ օրերու վտանգները չէզոքացնելու անյետաձգելի աշխատանքին, որպէսզի մեր հեղգութեան, անփութութեան, յիշաչարութեան մեղքերուն չվերագրուին ուծացումի եւ ձուլման վտանգները, որոնք սպառնալից կը հետեւին մեր քայլերուն:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑ – ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Թրքահայ յեղափոխութիւնը, հայութեան ապրած բոլոր ողբերգութիւններից ամենաահռելին է:

ԼԷՕ
(1860–1932)

Պատկառելի և բաղմարդիւն դրագէտ և պատմաբան Լէօ (Առաքել Բաբախանեան) դիտնականի պայծառատեսութեամբ, լրջութեամբ և պաղարիւնով մերձեցած է հայ ժողովուրդի վերջին հարիւրամեակի փոթորկալի, արկածալի և արհաւիրքներով լեցուն շրջանին, երբ դարաւոր հայրենիքին մեծագոյն մասը կորսնցուցինք ինչպէս նաեւ մեր համրանքին կէսէն աւելին:

«Թրքահայ Յեղափոխութեան Գաղափարախօսութիւնը» խորագիրը կրող իր երկու հատորներով, Լէօ կ'անդրադառնայ յեղափոխական շարժման եւ հետեւանքներուն, որոնք եղան աղէտալի հայ ժողովուրդին համար:

Մեծ պատմաբանը իր յառաջաբանին մէջ իսկ առանց այլեւայլի կը յայտարարէ.– «Սկիզբ առնելով 19րդ դարի 60ական թուականներէն, այս ապստամբական փոթորկալից շարժումը վերջնական «լուծման» յանգեց, ինչպէս յայտնի է, 1914–1918 թուականներու համաշխարհային իմպերիալիստական պատերազմի ընթացքում, ամբողջ թիւրքահայ ժողովրդի քնաջնջմամբ»:

Լէօ իր քննական հետազօտութեան նիւթ դարձուցած է բացառաբար հայ յեղափոխութեան գաղափարախօսութիւնը, որ ըստ իրեն եղած է «ողորմելի, յեղյեղուկ, հակասական և չիոթ որն (գաղափարախօսութիւնը) առաջնորդ ու ղեկավար է եղել, ստեղծել է երազական պատրանքներ, անգիտակից եւ հեչտ յաւիտակուող տարրերը նետել է կատաղի պայքարի դաշտը, ու նրանց միջոցով պատրուակներ և հնարաւորութիւններ է պատրաստել մորթոտելու մի անզէն և անպաշտպան ժողովուրդ:

Լէօ անհիմն ու ձրի արտայայտութիւններու մարդ չէ, «ահռելի դրամայի» իսկական պատճառները վաւերապրերու լոյսին կը բերէ, բաղմակողմանի դիտական քննութեան ենթարկելով հայ յեղափոխութեան ծնունդ տբուող պատճառներն ու յատկապէս օտար աղդեցութիւնները, որոնք ճակատագրական և բախտորոշ եղան:

Ըստ Լէօյի հայ յեղափոխական շարժումը արդիւնքն է.–

Ա.– Ռուսական աղդեցութեան և դործը՝

Բ.– Գաղութներու մտաւորականութիւն, որ Արեւմտահայաստանի պայմաններուն, պահանջներուն անծանօթ էր. «Թրքահայ յեղափոխութիւնը եղել է գրեթէ բացառաբար ռուսահայ ինդելիդենցիայի գործը» վճռականօրէն կը յայտարարէ Լէօ:

Պատմաբանը իր հաւաստումները հիմնաւորելու համար նախ կը ներ-

կայացնէ ռուսական ընկերային, քաղաքական չարժումները 19րդ դարու 40-ական թուականներէն սկսեալ:

Անցեալ դարու կէսերէն սկսեալ ռուս ժողովուրդին մէջ սկսած են ժողովրդական չարժումներ: Նարոդնիկ – Նարոդնիկութիւն էին ժողովուրդական ու ժողովրդասիրական կոչուած չարժումները, որոնց հիմնական նպատակն էր Ռուս ժողովուրդի վիճակը բարւոքել, ազատագրել (ճորտ) գիւղացիութիւնը և «միացնել բոլոր սլաւոնական ժողովուրդները՝ քաղաքական, մշակութային դերիշխանութիւն ձեռք բերելու համար գերմանական և ռոմական (լատին) ազգերի վրայ»: Ժողովրդասիրական չարժումները 1860ական թուականներուն միացան և դարձան «Նարոդնայա Վոլնա» (ժողովրդական կամք): Այս չարժումները սոցիալիստական էին և հրապուրեցին նաեւ հայ տղաքարիւն երիտասարդներ: Շարժումին գլխաւորներուն մէջ միջազգային համբաւի տիրացած են Միքայէլ Բակունին – յարատեւ ըմբոստութեան, անդուլ պայքարի կողմնակից անիշխանականը և աւելի չափաւոր Պ. Լավրովը, որ կը քարոզէր թէ գիւղացիական ապստամբութիւնը պէտք է ընել աստիճանաբար, նախապատրաստելէ և ուսումնասիրելէ յետոյ երկրի դրութիւնը, գիւղացիութիւնը շրջապատող հանգամանքները: «Բայց Բակունինը պատասխանում էր թէ ոչ մէկ ուսումնասիրութիւն հարկաւոր չէ, թէ ժողովուրդն ինքը շատ լաւ գիտէ ամէն ինչ, կարօտ չէ պատրաստութեան և մնում է նրան միայն ոտքի կանգնեցնել»:

Նոյն Բակունին կը ծրագրէր տապալել երեք միապետութիւններ՝ Ռուսիա, Աւստրիա և Թուրքիա, ստեղծելու համար սլաւ ժողովուրդներու ինքնավարութիւններ և ապա սլաւական դաշնակցութիւններ (Ֆեդերացիա): Վտարանդի ռուս յեղափոխականները Լոնտոն նստած հնարաւորութիւններ չունէին նման հսկայ ծրագիր մը իրականացնելու: Բակունին երկար նամակով մը կը դիմէ Իտալիոյ ժողովրդական հերոս Գարիբալտիին, որ ստանձնէ գինական չարժումները ղեկավարելը: Գարիբալդիին ուղղուած նամակին մէջ Բակունին կը յիշատակէ, այլ ժողովրդական ապստամբութիւններու կարդին, նաեւ հայկական և յունական ապստամբութիւնները, որոնք պիտի դիւրացնէին իտալացի հերոսին գործը: Միաժամանակ կը գրէ Ռուսաստան դացած իր գործակից բարեկամին՝ Միքայէլ Նալպանտեանին, որ ջանք չխնայէ ընդհանուր գործին յաջողութեան համար:

Սակէ կը հետեւցնէ Լէօ, որ «Նալբանդեանը Բակունինի Բունթարութեան(*) գործակալն է ոչ միայն Ռուսաստանի, այլ և մասնաւորապէս հայերի մէջ»: Այստեղ մէջ բերենք Լէօյի վերոյշեալ գիրքին Ա. Գլուխին — «Սկզբնաւորում» — վերջին էջերը, փոքր յապաւումներով:

(*) Բունթարութիւն՝ յարատեւ ապստամբութիւն:

«Ապստամբական շարժում՝ նա (Մ. Նալբանդեան) սկսել է Կ. Պոլսում դեռ 1860ին, իրեն օգնական ունենալով «Մեղու» շաբաթաթերթի խմբագիր Յարութիւն Սվաճեանին: Վերջինի մի հատ նամակը, որ գրուած է այլաբանական (վաղօրօք պայմանաւորուած) լեզուով, և թարգմանուած ռուսերէնից շատ անվարժ մարդու ձեռքով, միմիայն կցկտուր տեղեկութիւններ է յայտնում, բայց և այնպէս՝ պարզ ցոյց է տալիս որ կազմակերպուել էր մի գաղտնի յեղափոխական կոմիտէ, որ կապ ունէր Լոնդոնի ռուս վտարանդիական կեդրոնի հետ, և հարկաւոր դէպքում պիտի միջոցներ ստանար նրանից: Սվաճեանը հաղորդում էր Նալբանդեանին, որ 1862ի մայիսին Տաւրոսից (Զէյթունից) եկաւ մի վարդապետ, որին յեղափոխական կոմիտէն տուեց փող և զէնք, անշուշտ ապստամբութիւն բարձրացնելու համար:

Բայց Սվաճեանը, ինչպէս պարզ երեւում է, միայն այս մի հատ նամակը չէ եղել գրած Նալբանդեանին, որովհետեւ երկուսի մէջ պայմանաւորուած այլաբանական խօսքերի և դարձուածքների բառարանի մէջ ենք գտնում մենք և ուրիշ մտքեր, որոնք անշուշտ նոյն յեղափոխական ծրագրից են ելնում, ինչպէս օրինակ զանազան ցուցմունքներ Կիլիկիայում յարուցանելիք շարժումների մասին, դիմում Անգլիային՝ որպէս զի նա զօրք իջեցնի Կիլիկիայում, անորոշ արտայայտութիւններ, որոնք յամենայն դէպս վկայում են կարեւոր մի կէտի մասին. շարժումը միմիայն Զէյթունի մէջ չպիտի ամփոփուէր, այլ պիտի տարածուէր և Արեւելեան ուղղութեամբ: Այսպէս յիշատակւում է՝ որ Տրապիզոնում էլ հարկաւոր է կապեր հաստատել: Հայերի վրայ պարտք է դրւում կապ հաստատել նաեւ կովկասեան լեռնաբնակների հետ, որոնց քաջարի ապստամբական շարժումը Ռուսաստանի դէմ՝ դեռ չէր մարել Սեւ ծովի առեղերեայ լեռնաշխարհում:

Այսպէս ուրեմն ռուսական նարոդնիկեան յեղափոխութիւնն էր, որ հայ ինտելիգենցիայի միջոցով սկիզբ դրեց Թիւրքահայ յեղափոխութեան: Բայց սա լոկ սկզբնաւորողի, լոկ առաջին քայլն առնողի սահմանափակ նշանակութիւնը չունեցաւ հայ ժողովուրդի պատմութեան մէջ: Մենք կը տեսնենք որ քառորդ դար անցնելուց յետոյ, 1887ից սկսած, նա աւելի մեծ թափով վերարծարծում է իր այդ դերը և 30 տարուայ անընդհատ շարունակութեամբ՝ բակունինեան յախուռն ապստամբութիւնը փաթաթած էր պահում հայ ժողովրդի վզինքին:

Հայ ինտելլիգենցիան ոչինչ ինքնուրոյն, ոչ մի ուժեղ քննադատական վերաբերմունք երբեք չկարողացաւ մտցնել իր նարոդնիկական գործունէութեան մէջ, թերեւս փանատիկ ընդօրինակող մնաց մինչեւ կործանման վերջը:

Ահա մեր առջեւ է նրա նախահայրը: Վերցնենք Բակունինի հէնց այս համալսարանական ապստամբութեան միտքը, որ պիտի կործանէր երեք մեծ և ուժեղ կայսրութիւններ: Ի՞նչ է նա, եթէ ոչ մի ամբողջական ցնորք, մի

վիպական երազ. ի զուր չէ որ Բակունինի կենսագրողներից մէկը, Վ. Պոլոնսկին ,անուանում է նրան ռոմանտիկ՝ իր կեանքի մեծագոյն մասում: Ամբողջ այդ ծրագրից ոչինչ դուրս չեկաւ, և չէր էլ կարող դալ, այնքան օդային էր նա ու թեթեւամիտ: Վիճելիք չունինք, դուցէ այդ պրոպագանդի ազդեցութեան տակ է, որ 1861 թ. բռնկւեցին սլաւոնական մասնակի ապստամբութիւններ՝ Չեռնոգորիա, Բոսնիա, Հերցեգովինա: Բայց կարո՞ղ էին նրանք օրինակ դառնալ մի հայ դաւառի, հէնց նոյն իսկ Զէյթունի համար: Եթէ սլաւոններն ապստամբում էին, նրանք կարող էին յոյս ունենալ մասնաւոր յաջողութեան վրայ, քանի որ կազմում էին հոծ, միապաղաղ ազգաբնակութիւն և հակառակորդ մահմեդական տարրը աննշան փոքրամասնութեան դերն ունէր:

Իսկ ի՞նչ միտք ունէր ապստամբեցնել մի փոքրիկ, թէկուզ քաջարի լեռնային հայաբնակ դաւառակ, որ շրջապատուած էր թիւրք, թիւրքմէն, չերքէզ, քիւրդ խաժամուժ ցեղերի մի ամբողջ ժողովրդով: Այս հարցի մասին չէր մտածում հայ ինտելլիգենտ յեղափոխական մտայնութիւնը, քանի որ նրա ուղեղը զանւում էր Բակունինի, բունթարական դաւանանքի ճնշման տակ: Այդ դաւանանքը կարող էր որոշ չափով յարմարուել ռուսական իրականութեան:

Իսկ հայե՞րը Թուրքիայում: Նրանց ապստամբութիւնը պիտի նշանակէր պատերազմ օսմանեան մեծ ու չատ ուժեղ պետութեան դէմ. և որովհետեւ հայերը տնտեսապէս չափազանց թոյլ էին՝ կազմուած լինելով դրեթէ ճորտ գիւղացիութիւնից, բայց մանաւանդ այդ հանդամանքով, որ ցրուած էին փոքրիկ մասերով Վանի ծովակից մինչեւ Միջերկրական ծովը, դրեթէ ոչ մի տեղ հոծ մեծամասնութիւն չէին կազմում, որպէս զի փոքր ի չատէ աղդեցիկ ուժ կազմեն, ուստի, նրանց ապստամբութիւնը մի օտար ցեղային և կրօնական նախապաշարումներով թշնամի կառավարութեան դէմ պիտի բերէր նրանց մահ և ոչնչացում:

Այս բոլոր ռէալ, իրական փաստերը աներեւութանում էին Նալբանդեանի երիտասարդ, վառվռուն յափշտակութեան մէջ, թովուած լինելով իր մտերիմ Բակունինի հուժկու ապստամբական ոգով: Որքան ոգեւորիչ ու թովիչ պիտի լինէին երիտասարդ բնաւորութիւնների համար Բակունինեան այն խօսքերը թէ «առանց քանդելու, առանց կրքի՝ անհնարին և անկարելի է յեղափոխական գործը, որովհետեւ չի կարող լինել յեղափոխութիւն առանց լայն ու կրքոտ քանդման. — քանդում վրկարար և արդասաւոր, որովհետեւ հէնց նրանից է և միայն նրա միջոցով է որ սկզբնաւորւում են և ծագում նոր աշխարհներ»:

Այսպիսի անդուսպ քանդողական յեղափոխութեան ենթարկուած Նալբանդեանին Հերցենն իր նամակներից մէկում բնորոշում էր այսպիսի խօս-

քերով. «Ոսկի սէր, անձնուէր, անշահասէր, անձնուէր մխամտօրէն՝ մինչեւ սուրբ լինելու աստիճան»:

Այս խօքերը հասկնալի են դարձնում ամէն ինչ, մանաւանդ «սուրբ լինելու չափ մխամտութիւնը»: Այսպէս էր թիւրքահայ յեղափոխութեան նախահայրը, այսպէս եղան և նրա որդիներն ու թոռները, — անսահման մխամիտ, անսահման հաւատացող՝ հաւատացին Նալբանդեանն ու իր համախոհները բակունինի օդային ամրոցներին թէ Գարիբալդին և աղջերը ոտքի կը կանգնեն իրենց ոտքի չղթաները փշրելու համար: Հաւատացին թէ կարելի է խնդրել, որ Անգլիան զօրքեր իջեցնի Կիլիկիայի ափերին, անշուշտ հայկական աղատութիւնը պաշտպանելու համար: Հաւատացին ու դնացին... Եւ այնուհետեւ քանի քանի հէքեաթներ ու երազներ... Եւ հաւատացին ամենքին ու դնացին հայ դիւղացիութեան դիակները լեռնացնելու և մարմին տալու այդ մշուշային տեսիլներին...

Ապստամբութիւնը տեղի ունեցաւ: Յունիս–օդոստոս ամիսներին, լեռնոտ դաւառակը դղրդում էր ահեղ դէպքերից: Թիւրք աղգաբնակութիւնը կատաղած էր անհնարին չափով: Կրկու հայ դիւղի սրի քաշեցին, բազմաթիւ խժդժութիւններ կատարեցին: Բայց ինքը՝ Զէյթուն դիւղաքաղաքը քաջարի դիմադրութիւն ցոյց տուեց Ադիլ փաշային, որի բանակը, բաղկացած անկանոն, բաշիբոզուկ խմբերից, անհամար քանակութեամբ պաշարեց փոքրիկ քաղաքը, բայց սաստիկ ջարդ կերաւ ու յետ չպրտուեց՝ թողնելով զէյթունցիների ձեռքը մի թնթանօթ: Այսքանով բանը չէր վերջանում: Շարժումը սպառնում էր փոխուել կատաղի կրօնական պատերազմի: Եւ զէյթունցիները, նկատելով այս, տեսնելով որ իրենք, այնուամենայնիւ, պաշարուած են ամէն կողմից և մնացել են անօդնական անձնատուր եղան կառավարութեան, և ապստամբութիւնը վերջացաւ:

Միքայէլ Նալբանդեանին վիճակուած չէր տեսնել իր սկսած դործի ծաւալումն ու ընդունած չափերը: 1862 թ. յուլիսի 14ին, Զէյթունում նոր էր սկսում չարժումը, նա ձերբակալուեց Նոր Նախիջեւանում և ուղղակի ուղարկուեց Պետերբուրգ ու փակուեց Պետրոպաւլովսկայա բերդում: Այսպիսով կտրուում է կապը նրա և, մի կողմից, Լոնդոնի մտաւորականների և, միւս կողմից, Կ. Պոլսի յեղափոխական կազմակերպութեան միջեւ: Ինքը՝ Նալբանդեանը մահանում է իբրեւ հասարակական և քաղաքական դործիչ:

Բայց Զէյթունի ապստամբութիւնը մնում է իբրեւ փաստ և ահագին դեր է սկսում կատարել: Ամենից առաջ զէյթունցիների տարած յաղթութիւնը մեծ ոգեւորութիւն է տարածում դաղութահայ ինտելիդենցիայի ազդասէր շրջաններում՝ աւելդնելով և բարձրացնելով առանց այն էլ հայրենասիրական դրականութեան մէջ անչափ ուռեցրած ազդային ինքնագոհ և յոխորտալից անապարծութիւնը: Զէյթունը դառնում է Հայաստանի ազատութեան առաջին կոչնակը:

Պակաս նշանաւոր չեղաւ Զէյթունի 1862 թ. ապստամբութիւնը և այն խաբուսիկ, բայց չողչողուն, անիրաւաբար բարձր բարոյական հեղինակութիւն ստացած հասկացողութեան տեսակէտից, որի անունն էր «միջազգային քաղաքականութիւն»: Նա էր, որ, առաջին անգամ, հանում էր Եւրոպայի հանրային կարծիքի առջեւ մի հայ ժողովրդի գոյութիւնը Թիւրքիայում և նրա ըմբոստացումը թիւրքական ռեժիմի դէմ: Զէյթունցիների չարժումը մանաւորապէս կարեւոր և ուշագրաւ էր դառնում մանաւանդ այն պատճառով, որ Զէյթունի կողքին նոր էին դաշտար առնում Սիրիայի արիւնահեղ դէպքերը, որոնք քրիստոնեաների մեծամեծ զանգուածային կոտորածներով ցնցել էին Եւրոպան և առաջացրել էին Ֆրանսայի գինուած միջամտութիւնը, որի հետեւանքով Լիբանանը ստացաւ ինքնավարութիւն: Նման մի փորձ կարելի էր համարում անել և Զէյթունի նկատմամբ: Դրա համար բաւական եռանդուն պրոպագանդ էր սկսւում ֆրանսական մամուլի մէջ, Փարիզում: Տրւում էին կոտորածների մանրամասն նկարագրութիւնները, հանրային հանգանակութիւն սկսուեց յօգուտ հայ զոհերի, երկու անուանի ֆրանսացի գիտնականներ, երկու՝ ինչպէս այն ժամանակից սկսեցին յորջորջել՝ «հայասէրները»՝ Սէն Մարկ Ժիրարդէն և Վիկտոր Լանգլուա, ընդարձակ յօդուածներ գրեցին, յանձնարարեցին հայերին լաւագոյն կողմից, թէ՛ անցեալում, պատմութեան մէջ, և թէ ներկայում: Այսպիսով՝ միջազգային մամուլի հրապարակում աշխատում էին կանգնեցնել մի նոր մասնիկ Արեւելեան Հարցի — Հայոց Հարցը, հասկանալով հայեր անուան տակ՝ լոկ միայն զէյթունցիներին:

Եւ միայն գրական քայլերը չէին, որ արուեցին այս ուղղութեամբ: Իր հինաւուրց դերերում երեւան եկաւ հայ կղերը, իբրեւ հայ ժողովրդի քաղաքական ճակատագրի ինքնակալ տնօրինողը, որ իր ձեռքում ունէր նրա դիւանագիտական լիազօրութեան մենաշնորհը: Դիմում է արւում Նապոլէոն կայսրին, Ֆրանսական դիւանագիտութիւնը ոտքի է հանւում: Նապոլէոնը յանձնառու է լինում միջամտութիւն անել յօգուտ զէյթունցիների, եւ դուցէ սրանց էլ տրուէր Լիբանանի ինքնավարութեան օրինակով մի փոքրիկ գաւառակային բան, եթէ միայն նրանք, Լիբանանի մորոնիների նման, կաթոլիկ եկեղեցուն պատկանեն, մի բան՝ որ ֆրանսական արեւելեան քաղաքականութեան հիմնաքարն է կազմում: Հարց էր բացւում Զէյթունը կաթոլիկ դարձընելու մասին, բայց այստեղ, ինչպէս միշտ հայկական անցեալում, արդելք է լինում հին պատմական Ֆանատիկոսութեան վիշապը, որ՝ չորրորդ դարից՝ հայերին քրիստոնեայ դարձնելուց աւելի լուսաւորչական է դարձրել: Այդ ժամանակից է որ լուսաւորչական կղերը իր ճորտանման կողոպուտը դարձընելով հայ ժողովուրդը, իր քաղաքականութեան հիմնաքար էր անում լուսաւորչականութիւնը, որին և անխնայօրէն զոհ էր բերում դարէ – դար հայութիւնն՝ ահագին զանգուածներով:

Միեւնոյնը կրկնուեց եւ այժմ: Ջէյթունը կռուածաղիկ դարձաւ լուսաւորչական եւ կաթոլիկ կղերի մէջեւ: Ցաղթեց լուսաւորչականութիւնը, եւ Նապոլէոնը մոռացաւ Ջէյթունը:

Առաջին դիւանագիտական փորձը անյաջող անցաւ: Բայց այս ոչինչ էր նշանակում: Գլխաւորն այն էր, որ հայերը սովորում էին ծեծել եւրոպական դիպլոմատիայի դռները՝ յամառօրէն, բեռնաւորուած մեծամեծ յոյսերով:

ՄԻՔԱՅԷԼ ԲԱԿՈՒՆԻՆ

(1814 – 1876)

Մեծահռչակ անիշխանականը մեծ ազդեցութիւն ունեցած է իր ժամանակի արեւելահայ երիտասարդութեան վրայ, որ խանդավառուելով «յարատեւ և անդադար ըմբոստութիւն» քարոզողէն, հիմնած է կուսակցութիւնները, առանց նկատի ունենալու Արեւմտահայաստանի դիւղացիներու ազգային, ընկերային, տնտեսական և մշակութային առանձնայատուկ պայմանները:

Երիտասարդական յափշտակութեամբ մը բաւականացած են ընդօրինակելով ռուս սոցիալիստ – անիշխանականներու մտածելու կերպը, ծրագիրը, նշանաբանը և գործելակերպը:

ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՀԵՏ

ՐԱՖՖԻ ՏԱՐԵԳԻՐՔ

Պատրաստեց՝ Տաճատ Պօղոսեան

Ցանցառօրէն ձեռնարկուած աշխատանք է տարեգիրքերու հրատարակութիւնը: Որովհետեւ ան կը պահանջէ համադրական աշխատանք, ուշադիր ու խղճամիտ ուսումնասիրութիւն և անոնց վրայ՝ տեղագրական, ժամանակագրական հմտութիւն, անշուշտ՝ պատմական, քաղաքական և հասարակական, կեանքի հոլովոյթին հետ զուգընթաց: Այդ բարդ տուեալներով զինուած յաջող ներկայացուցիչներ հանդիսացած են անմահ Թէոդիկը իր «Ամենուն Տարեցոյցը», ապա՝ Կարօ Գէորգեանը «Ամենուն Տարեգիրքը» հրատարակութիւններով, որոնց կ'անդրադառնայ արդարօրէն «Րաֆֆի Տարեգիրք»ի հեղինակը՝ Տաճատ Պօղոսեան:

Անոնց կարգին անշուշտ թէ եղած են այլ ձեռնարկներ, բայց չեն կրցած հասնիլ անոնց բովանդակութեան մակարդակին որ իր մէջ կ'ընդգրկէ նաեւ նիւթերու այլազանութիւնը և ընկալուելու կերպը:

Տաճատ Պօղոսեան, իր այս անդրանիկ փորձովը, որ համազօր է արկածախնդրութեան՝ գաղթաշխարհի տնտեսական պայմաններուն մէջ, կու տայ սակայն դրականն ու ապացոյցը թէ ինք զինուած է գոհացուցիչ կերպով և ըստ այն պատրաստած իր տարեգիրքը, որուն ընդունելութիւն գտնելէն երբեք չենք տարակուսիր: Կը մնայ առաւել բծախնդրութիւնով հետեւիլ գրութիւններուն որակին և նիւթերու շահեկանութեան: Մանաւանդ չմոռնալ հետաքրքրական դիտելիքներու և լուրերու հակիրճ տողերով պճնազարդել յօդուածէ յօդուած ստեղծուած պարապութիւնները որոնք մեծ ու պզտիկ բոլոր տարիքի ընթերցողներու համար ուսանելի կողմ մը կրնան ունենալ:

Բովանդակութիւնը, ինչպէս նաեւ անոր դասաւորումը եղած է ճաշակով:

Ուշադրութեան արժանի էին Նորայր Մամեանի ստորագրութեամբ «Ատրպատականի Հայոց Թեմը» պատմա-տեղեկագրական երկարաշունչ յօդուածը, ինչպէս նաեւ «Արձագանգ Իրանահայ Կեանքի» խորագրին ներքեւ 1968 տարուայ իրանահայ ընթացիկ կեանքին շուրջ տրուած տեղեկութիւնները, որոնք մեծապէս լոյս սփռելու կոչուած են հայաշատ հեռաւոր գաղութներու հետաքրքիր ընթերցողներուն համար: Կը թելադրուի որ Տաճատ Պօղոսեան կարգաւ հետաքրքրուի նաեւ աշխարհացրիւ այլ գաղութներու կեանքին հետեւս, որովհետեւ այս անդրանիկ թիւով ժլատ գտնուած է նոյնիսկ գրական բաժնին մէջ, զայն տրամադրած ըլլալով միմիայն հայրե-

նիքի և իրանահայերու ստեղծագործութիւններուն: Այս սահմանափակումը ունեցած է «Հայ կեանքը Սփիւռքով» և «Հայ կեանքը Հայաստանում» բաժիններուն մէջ, որոնցմէ առաջինը՝ սփիւռքի կեանքէն շատ քիչ բան կուտայ մեզի, հակառակ կարելիութեանքանի որ, առաջին խմբագրութեան «Անկախ եւ ազատ Հայաստան»ի պատմականը կ'ընէ: Կարելի էր անջատ բաժինով մը խօսիլ այդ մասին: Իսկ Հայաստանէն՝ այնքա՛ն շատ բան կայ խօսելու եւ գրելու, որ հատորները կարելի է լեցնել ամէն մէկ տարուայ համար:

՝ Շահնշահի այցելութիւնը դէպի Հայաստան, որ կարեւոր մէկ մասը կը կազմէ այս բաժնին, կը մնայ ամենէն չահեկանը՝ անկասկած: Իսկ ատկէ դուրս ոչ մէկ ընդարձակ տեղեկութիւն, կրթական, հասարակական և մշակութային կեանքի մասին:

Պիտի ուզէինք մատնանշում մը ընել և ըսել թէ՝ այս կարգի դժուարին գործ մը, մեծապէս կը տուժէ իր տարեգրքի հանդամանքէն երբ ան չի կրեր իր խօսքին՝ համապարփակ մօտեցում հայկականութեան և անոր հասարակական կեանքին, դառնալով ժամադրավայրը որոշ հատուածի մը: Անշուշտ շատ լաւ կ'ըմբռնէ մեզ Տաճատ Պօղոսեանը, ու ողջամտութեանը ճանապարհով կ'աշխատի սրբագրել այդ ակնբախ խոցելի կողմը, որուն հետեւանք, խնամիական տակաւ կապերու հաստատման փոխարէն համահայկական ուժեղ մերձեցում մը տարեգիրքին կը պարգեւէ առաւել կենսունակութիւն: Թերութիւն մը, որուն ենթարկուած մնաց նաեւ Կարօ Փէորդեանը, և ատկէ՝ չհաւասարելու պատճառը՝ թէոդիկին, անկէ նուազ չըլլալով հանդերձ իր համադրողի արժանիքները:

ՎԱՐՈՒԺԱՆ ԱՃԷՄԵԱՆ

ԿԻԼԻՊԷՆԿԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆԸ 1969ԻՆ 1,516,360·00 ՏՈԼԱՐ ՑԱՏԿԱՑՈՒՑԱԾ Է ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆՑ ԵՒ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵԿՐՈՒ

Գալուստ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան վարչական խորհուրդը 1969 տարեշրջանի ընթացքին, 1,516,360·00 տոլար յատկացուցած է հայկական ձեռնարկներու և հաստատութեանց:

Հաստատութիւնը 700,000 տոլար յատկացուցած է կրթաթոշակներու:

Քառորդ միլիոն տոլար տրամադրած է Երեւանի մէջ կառուցուելիք «Կոմիտասի Տուն–Համերգասրահ»ի շինութեան և կահաւորման: Հայաստանի այլ հաստատութեանց յատկացուած է 100,000 տոլար:

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆԻ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

ՀԱՅ ԱՐԻՍՏՕՖԱՆԸ

Եթէ Արիստոֆան հին յունական երգիծաբանութեան և կատակերգութեան առաւածն է, եթէ Պարոնեան հայ երգիծաբանութեան նախահայրն է, Երուանդ Օտեան գրական այս ճիւղին կատարելագործումն է:

1907–1909 թուականներուն Եգիպտոսի նաւահանգիստ Աղեքսանդրիա հայ մտաւորականներու հոյլ մը դոյութիւն ունէր: Արփիար Արփիարեան, Միքայէլ Կիւրճեան, Լեւոն Փաչալեան, Վահան Թէքէեան, Միսակ Գուլումճեան (Առանձար), Յակոբ Աղասեր Նիկոլ Աղբալեան և Երուանդ Օտեան, որ այս բոլորին մէջ ամենէն բեղմնաւորն էր: Չը մոռնամ յիշել նաեւ Երուանդ Սրմաքէշխանեանը (Երուխան): Երուանդ Օտեան փորձած է գրականութեան գրեթէ բոլոր ճիւղերը: Վէպ, նորավէպ քրոնիկ, հրապարակագրական յօդուածներ, կատակերգութիւն, բայց առաւելապէս եւս օժտուած էր երգիծաբանական տաղանդով:

Ճանչցած եմ գինք իբրե ւերիտասարդ ուսանող և յետոյ ուսուցիչ: Ես հազիւ 22–23 տարեկան, Օտեան արդէն 40նոց մը: Աղեքսանդրիոյ աղգային Պօղոսեան վարժարան կ'աւանդէի պատմութիւն եւ հայերէն: Տնօրէնն էր Ցիւրիխ մանկավարժութիւն ուսած Յակոբ Աղասեր:

Պօղոսեան վարժարանի փակին կից կը գտնուէր հայկական ճաշարան մը, ուր Օտեան քանի մը դաւաթ օղի ճնկելով կը ստեղծագործէր իր համբաւաւոր «Մապլվարի նամականի»ն:

Առաճար և ես յաճախ կ'երթայինք նոյն ճաշարանը Օտեանը տեսնելու և իր զուարճալի խօսուըտուքները, կատակները վայելելու, թէեւ իր խորքին մէջ Երուանդ Օտեան մելամաղձոտ մըն էր:

Առանց քանի մը դաւաթ օղի խմելու կարծես անկարող էր Օտեան ստեղծագործելու, ինչպէս գաղեացի գրադէտ Ֆլօպէր առանց իր կատուն քովն ունենալու:

Արփիար Արփիարեան և Օտեան գրեթէ անբաժանելի էին: Երբ Արփիարեան վերակազմեալ Հնչակեաններու անմիտ մահափորձին և դնդակներուն զոհ գնաց, տապալելով Գահիրէի մայթերուն վրայ, Երուանդ Օտեան յուզումէն յանկարծամահ պիտի ըլլար:

Յաճախ Երուանդ Օտեան Միսաք Գուլումճեանի (Առանձար) հետ հոդեզուարճ կատակներ կ'ունենար և կ'ըսէր· «Միսաք ջան, եթէ դուն ալ ինձ նման քանի մը դաւաթ ճնկէիր մեծ երգիծաբան մը կ'ըլլայիր», որովհետեւ Առանձար ալ երգիծաբանական լաւ խմոր մը ունէր, ինչպէս կը վկայէ իր մեկ թատերգութիւնը ազգային կեանքէն «Փրկիչներ» վերնագրով:

Երուանդ Օտեան անմահացած է իր «Մայրվարի Նամականի»ով, «Փանջունի»ով։ «Փանջունի» սպանիացի գրող Սերվանդէսի «Տօն Քիշօթ»ը յիշեցնող անմոռանալի, անմահացած մարդկային, ազգային տիպար մըն է, որ թէ կը խնդացնէ, թէ կը տխրեցնէ։

Մարդկային մեծամտութեան, ունայնամտութեան ինքզինքը ցուցադրելու մարմաջէն վարակուած տխրաժէտ մոլութեան ճշմարիտ տիպար մըն է Փանջունի։

Երուանդ Օտեան միայն գրականութեամբ չէ զբաղած, եղած է պաշտօնեայ հաշուակալ, անխոնջ թափառող աստանդական ճամբորդ մը, որ նիւթական զոհողութեամբ կատարած է ուղեւորութիւն մը դէպի Հնդկաստան։ Այդ արտասովոր,խորհուրդներով լի,միսթիք երկրէն հմայուած, խանդավառուած, յօդուածաշարք մը հրատարակած է իր խմբագրած Գահիրէի «Ազատ Բեմ»ի մէջ։

Պուէնոս Այրէս, 20 Մարտ 1970 — ՂԵՒՈՆԴ ՊԱՀԱՏՐԵԱՆ

ԷՋ ՄԸ ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆԷՆ

ԸՆԿԵՐ ԲԱՆՁՈՒՆԻ ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՄԷՋ

Վան, 26 Մայիս 1909

Սիրելի Ընկերներ,

Ձեր որոշ և հրամայողական հրահանգներուն համեմատ, Մաշկերտէն անմիջապէս մեկնեցայ Վան՝ ուր կը գտնուիմ մէկ քանի շաբաթէ ի վեր։

Ժողովրդի պաշտպանութեան համար հարուստներէն զէնքի դրամ հաւաքելու ծրագիրը որ ինձ կը հաղորդէք, մի շատ գեղեցիկ գիւտ է, երբ ի նկատի առնենք ներկայ ժողովրդային հոգեբանութեան մօմէնտը*: Բայց ափսո՛ս որ Մարտ 31ի ըէաքցիան զսպուած կ'երեւի և վստահութիւնը կրկին կը ծնի պուրժուազիական վատ հոգիներու մէջ։ Ի՞նչ է թէ Մարտի վերջերը հոս գտնուած ըլլայի, երբ կոտորածի ուրուականը սարսափի մատնած էր Վասպուրականի հայութիւնը։ Այս կեղտոտ արարածները մինչեւ որ մահը չհոտոտեն՝ իրենց քսակները չեն բանար։*

Ցամենայն դէպս, հոս հասնելուս պէս դիմեցի քաղաքի ջոջ աղաներուն, ըսի թէ կուսակցութիւնս որոշած է զիրենք պաշտպանել հաւանական կոտորածի մը դէմ և ասոր համար զէնքի պահանջք կայ և թէ հարկ է փող տալ այդ պահանջքի բաւարարութիւն տալու համար։

Այդ կեղտոտ արարածները չհամարձակեցան բացէ ի բաց մերժել մեր պախանջմունքները, բայց դիմեցին մի ճիզուիթական ստոր միջոցի.

— Մենք յօժարակամ կը վճարենք ղէնքի համար սկզբած դրամը, պատասխանեցին, բայց նախ՝ հարկ է որ բոլոր կուսակցութիւնները միանան և համերաշխ գործեն:

— Ի՞նչ կուսակցութիւններ, հարցուցի զարմացած:

— Արմենական, Հնչակեան, եւն. պատասխանեցին անմօթաբար. միայն այդ պայմանաւ դրամ կուտանք, եթէ ոչ՝ տասը փարա չպիտի վճարենք:

— Բայց մենք ձեր աղտոտ էութիւններու պաշտպանութեանը համար է որ ղէնքի դրամ կը պահանջենք, դոչեցի:

— Նախ իրարու հետ համաձայնեցէք, պնդեցին:

Հէնց այդ րոպէին խորհեցայ ըմվոլվերը դուրս չպրտել դրպանէս ու տա՛նկ, տա՛նկ, տա՛նկ տալ անոնց ճակատին ու դեռին փռել ղիրենք, որպէս զի համոզուին իրենց կեանքը ղէնքով պաշտպանելու հարկաւորութեան մասին, բայց ինքզինքս զսպեցի:

Տեսնելով որ ուրիշ ճար չկայ, ինձ մօտ հրաւիրեցի միւս կուսակցութիւններու ներկայացուցիչները և անկեղծօրէն ու առանց յետին միտքերու, առաջարկեցի ժողովրդին պաշտպանութեան համար հարուստներէն ղէնքի դրամ հաւաքելու համար համաձայնուիլ: Նոքա համամտութիւն յայտնեցին: Ես այն առեն իրենց ներկայացուցի հետեւեալ անկեղծ ու օրինաւոր պայմանները, իբրեւ հիմք կայացած համաձայնութեան.

Ա. Հանդանակութեան համար դիմում միասին պիտի ընենք.

Բ. Դրամը պիտի պահուի միմիայն մեր կուսակցութեան քով.

Գ. Հարկաւոր ղէնքերը պիտի գնուին մեր միջոցաւ.

Դ. Հաւաքուած դրամով պիտի զինուին մեր մարտական խումբերը.

Ե. Դրամներու գործածութեան հաշիւներու քօնթրօլը կը կատարուի և կը վաւերացուի մեր կոմիտէի ձեռքով:

Վերջապէս, գործին ամբողջ բեռն ու ծանրութիւնը մեր կուսակցութիւնը իր վրայ կ'առնէ անձնուիրութեամբ: Իսկ իրենց կը տրուի բացարձակ աղատութիւն մարտական անջատ խումբեր կազմելու իրենց նիւթական միջոցներով:

Կը կարծէի որ ներկայացուցիչները խանդավառութեամբ պիտի ընդունէին այս անկեղծ, անվերապահ և անշահախնդիր պայմանները, բայց ընդհակառակը, նոքա ինձ մօտ եկած էին յետին միտքերով, նոքա կ'ուզէին ժողովրդի փրկութեան գործը վիժեցնել և ասոր համար առաջարկեցին անընդունելի, ապստրք և նուաստացուցիչ պայմանները, որպէս.

Հաւաքուած դրամները հաւասարապէս բաժնուին կուսակցութեանց միջեւ իրենց թիւին համեմատութեամբ:

Ծախսուած դրամներու մասին փոխադարձ քօնթրօլ ըլլայ:

Նկար մը մասնագէտ մանկավարժական Սաթենիկ Թանթարեանի 40-ամեայ յոբելեանէն. Ռումանիոյ Հայոց Առաջնորդ Յուսիկ Սրբեան. Զօհրապեանի մէկ կողմը Յոբելեարը՝ իսկ միւս կողմը վաստակաւոր ուսուցիչ Գէորգ Ղազարեան և այլ ուսուցիչներ և նախկին սաներ: Ձախ կողմի սեղանին մէջտեղը երիտասարդ ուսուցիչ Լեւոն կարապետ Պալճեան՝ այսօրուան վեհափառ կաթողիկոսը 1940ին, Պուքրէշ:

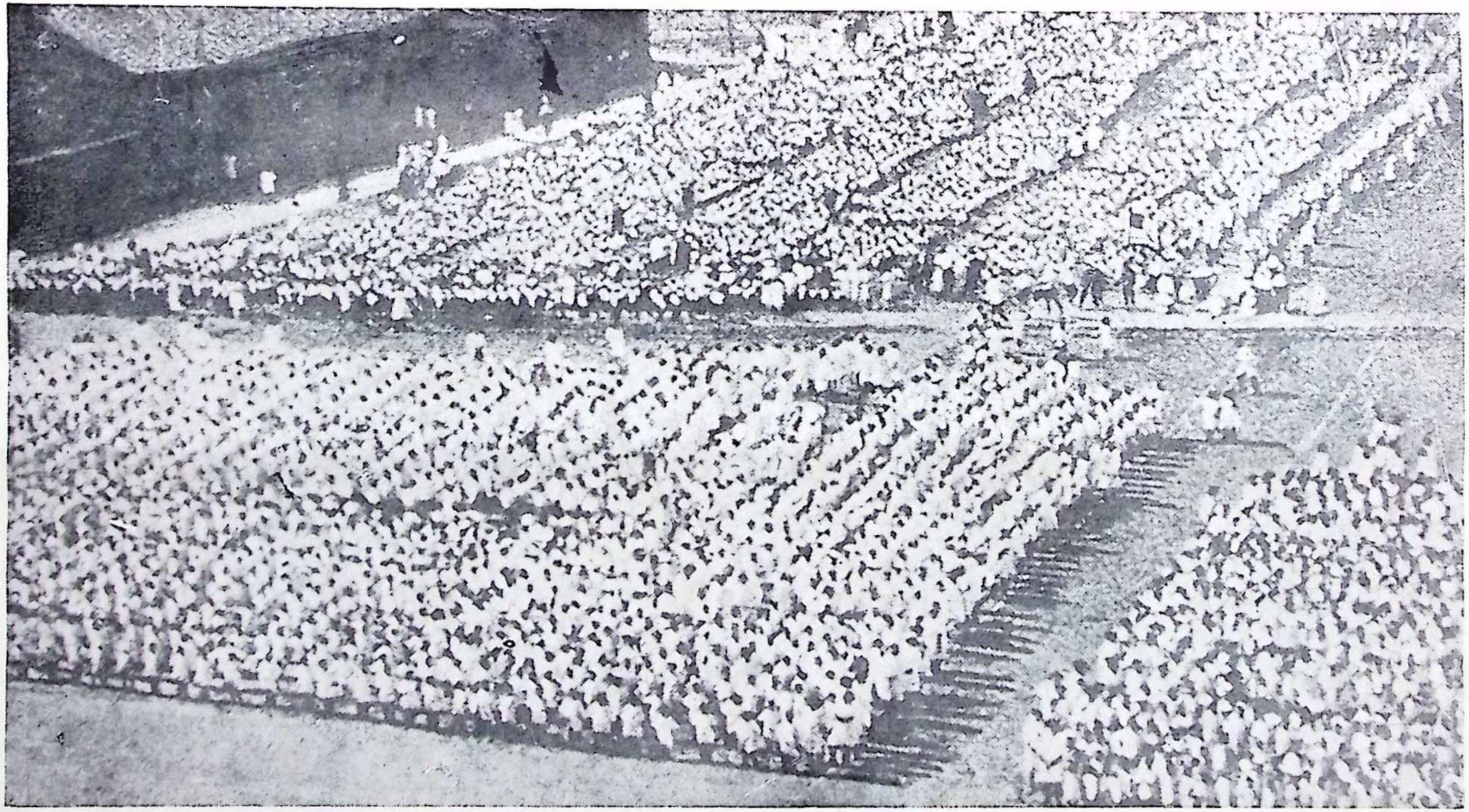

Միակ լուսանկարի մը վրայ՝ շուրջ քսան հազար որբեր, 1917ին նկարուած մարզանքի պահուն Ալեքսանդրապոլ – Լենինականի մէջ: Չմոռնալ նկարը և հրահանգ դասը՝ համահայկական հզօրացուցիչ սէր–եղբայրութիւն:

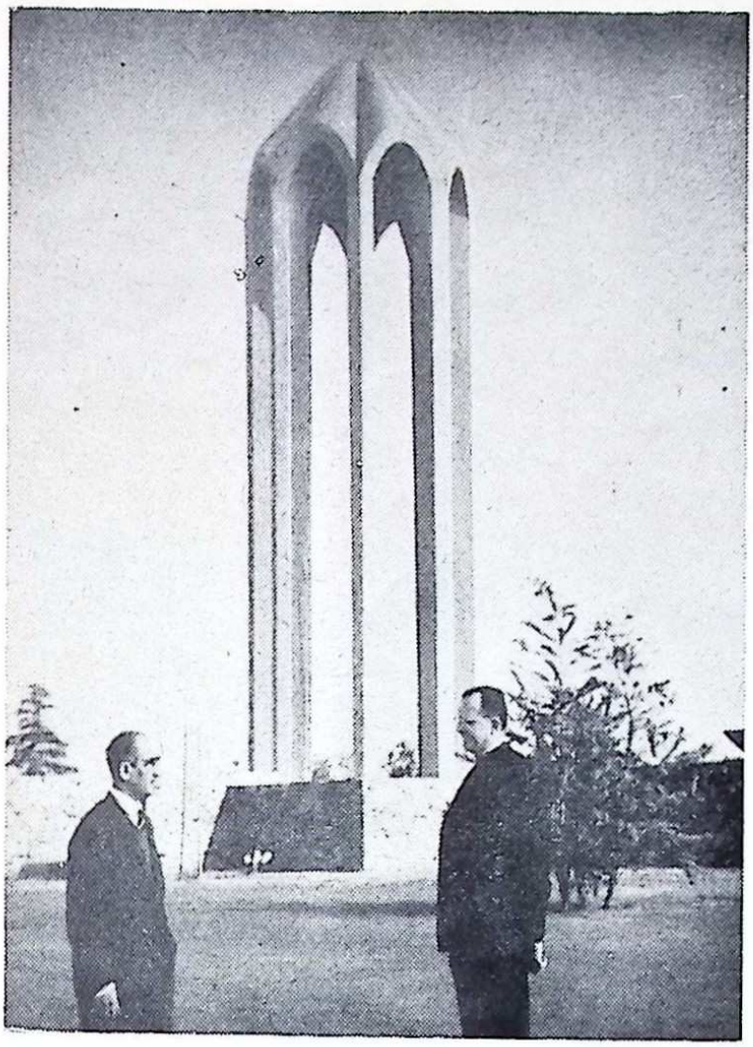

Մոնթէպէլլոյի Ասլրիլեան Յուշարձանին առջեւ,
տեղւոյն հայ կաթողիկէ առաջնորդ
Կղեմէս վրդ. Մորեանի հետ, 1968ին

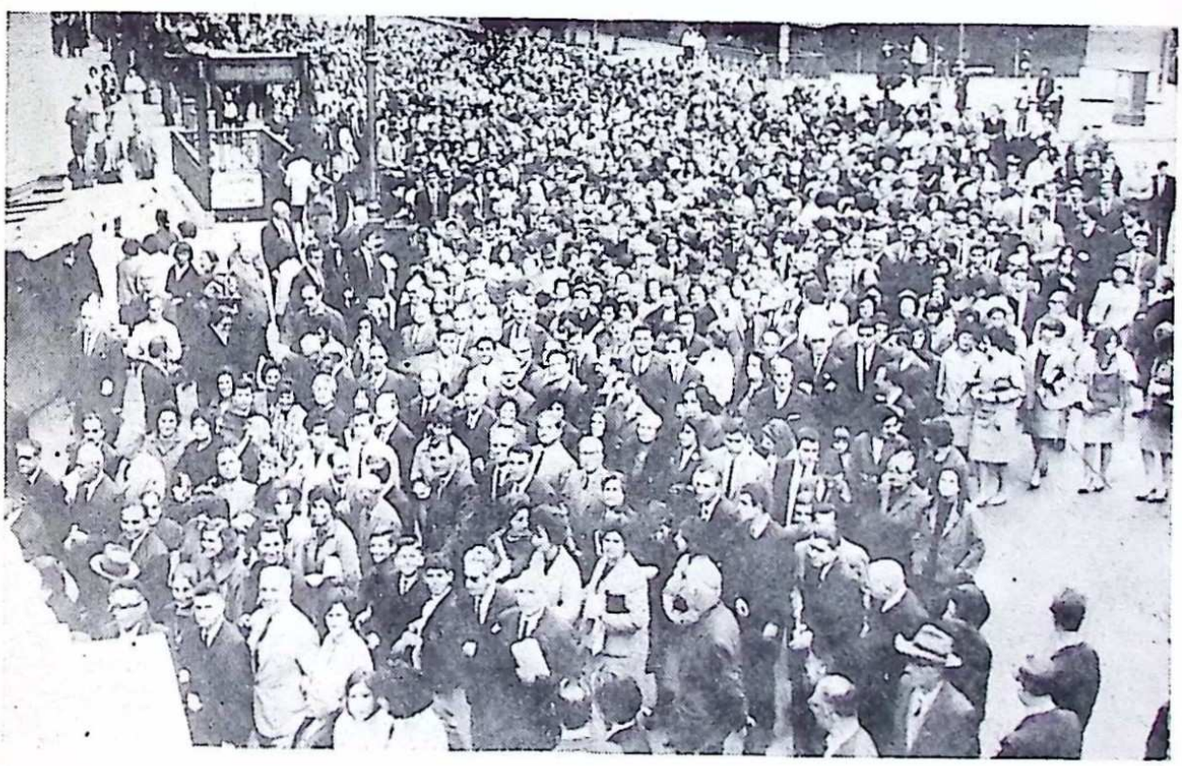

Նկար մը 1965ի Մեծ Նեռոնի յիսնամակէն, Պ. Այրէսի շուրջ 10.000նոց
բախորէն մաս մը: Նկար՝ Մելոոն Գալֆաեան:

Խմբանկար մը Լոնտոնի հայ համայնքէն, "Հայ Տուն"ի առջեւ:
Առաջինը աջէն ձախ՝ հանրաժանօթ Յովհաննէս Զալգեանն է:

Ինքնապաշտպանութեան համար ձեռք առնուելիք միջոցները որոշուին համաձայն խորհրդակցութեամբ:

Եւ ուրիշ կարդի յիմարական պահանջմունքներ, որոնք անպայման պէտք էր մերժել:

Այսպէս ուրեմն համաձայնութեան համար մեր անկեղծ ջանքերը ջուրն ինկան յիմար յետին միտքերու պատճառաւ և մեր ջոջ աղգնները մերժեցին փող տալ իրենց կեանքի պահպանութեանը համար:

Այն առեն խորհեցայ մի այլ միջոց որը կրնար ցնցող տպաւորութիւն յառաջ բերել բովանդակ վասպուրականի մէջ և եւի հանել դաւաճան պուրժուաններու ցամաքած արիւնը:

Մի երեկոյ դիմեցի 96ի ջարդերու կազմակերպիչ Թուրք խուժանավար Համուտ Ազենց Հասանի և առաջարկեցի որ, եթէ կարելի էր մի փոքր, այսպէս ասած, մի աննշան ջարդ կազմակերպէր, սարսափ տալու համար հայ ջոջերուն: Դա պիտի լինէր մի պարզ առողջապահական արիւնաւորութիւն որ իբրեւ անհերքելի համոզիչ փաստ պիտի ծառայէր ղէնքի համար դրամ տալու հարկաւորութեան մասին:

Համուտ Հասան սկզբունքով չհակառակեցաւ այդ խորհրդին՝ միայն թէ դիտել տուաւ որ ժամանակը յարմար չէր, թէ դա կարելի էր իրագործել Մարտ 31ի օրերուն և թէ այժմ, Ազատարար Բանակի յաղթական մուտքէն ու Ապտիւլ Համիտի գահընկէցութենէն ետքը, ինչ չէր ուզեր մի այդպիսի պատասխանատուութիւն բերել իր վրայ:

Այդ հայեցակէտը ունէր իր փաստացի կողմերը, ուստի չկրցայ չառարկել:

— Յարմար առենին ես միշտ պատրաստ եմ գործելու, եղրակացուց Համուտ Հասան, իրմէ բաժնուած միջոցիս:

Այսպէս ուրեմն, ղէնքերու անունով փող հաւաքելու ծրագիրը առ այժմ իրականութիւն չգտաւ:

Բայց պէտք չէ յուսահատիլ, այլ սպասել հոգեբանական րոպէին:

Ի բաց առեալ այս ձախող պարագան, Վանի մէջ ներկայ իրականութիւնը մխիթարական է. պայքարող դիտակից ուժեր կան, որոնք կարելի է ի դէպ ժամու գործածել:

Այս մասին պէտք եղածը արդէն կը խորհիմ: Զպէտք է որ տղերքն անգործութեան մէջ թմրեցնեն իրենց պայքարի եռանդը. դա կը լինի աղետաւոր մահացում, ինքնագիտակցութեան վհատում:

Առ այժմ նիւթական կացութիւնս բաւարարութիւն կու տայ ինձ:

ՄԻԱԿ ԿՈՌԻԱՆԸ

Տարապրութեան մէջ ապրող հաւաքականութիւնները, որոնք կը ձգտին իրենց ազգային հաւաքական դիմագիծը պահել, մնալով հաւատարիմ ցեղային աւանդութիւններուն, զանոնք ի սպաս դնելու համար զիրենք հիւրընկալող ժողովուրդներուն և այդ ճամբով՝ մարդկութեան, պարտին ըլլալ անխոցելի բարոյական դետնի վրայ: Կենսատու, փրկարար մայր հողին դերը նման հաւաքականութիւններու համար վերապահուած է բացառաբար՝ բարոյական ըմբռնումներու անշեղ և անտեղիտալի կիրարումին: Երբ տապազիր բազմութիւնները բարոյական հողն ալ կորսնցնեն իրենց ոտքի տակէն, այլեւս ոչ մէկ բան, ոչ մէկ ոյժ կրնայ փրկել զանոնք այլասերումէ, ձուլումէ և վերջնական կորուստէ, որ ոչ մէկ չահ կ'ապահովէ հիւրընկալ ժողովուրդներուն: Պատեհապաշտ, անկամ և գործ տարրեր ոչ մէկ հայրենիքի համար արժէք են: Տականքները կը մնան տականք ուր որ ալ գտնուին:

Երբ ներքին ազգային կեանքի մէջ վտխադարձ սէրն ու յարգանքը, փոխադարձ վստահութիւնն ու հանդուրժողութիւնը, զրոյց–դիալոգն ու գիրար լսելու գործակցելու տրամադրութիւնն ու բարեկամեցողութիւնը կը բացակային, մանաւանդ երբ անգոյ է հրապարակային հաշուետուութիւնն ու հանրային գործը հաւաքականութեան հակակշռին ենթարկելու քանական, քնական և առողջ կամեցողողութիւնը, հոն չինարար, հիմնաւոր և մնայուն գործ չիտեսնուիր: Կարելի է չարժումներ, մակերեսային խարուսիկ «խանդավարութիւն»ներ ստեղծել, հրապարակը աղմկել, սակայն բարոյական, իմացական գետնի վրայ բացարձակապէս ոչինչ կարելի է կերտել: Իսկ նիւթական չէնքերը միշտ ալ դատապարտուած են ձեռքէ ելլելու:

Սայթաքումներն ու անկումները առաւելաբար տեղի կ'ունենան հո՛ն, ուր դիւրին և առատ նիւթական կը կուտակուի: Նիւթականի առատութիւնը միշտ ալ եղած է երկսայրի սուր, երբ մանաւանդ բարոյական ենթահողը տկար է: Այս տեսակէտէն խիստ յատկանշական է հայ յեղափոխական չարժման հիմնադիրներէն Քրիստափոր Միքայէլեանի վերագրուած հետեւեալ նախադասութիւնը.–

«...Հեշտ ձեռք բերուած դրամը արագութեամբ կարող են անբարոյացընել կուսակցական չարքերը...»:

Այո՛, հոն ուր պակաս է հանրային բարոյականի նախանձախնդրութիւնը, սայթաքումները անխուսափելի են: Եւ ուշ կամ կանուխ կը ստեղծուի մթնոլորտ և միջավայր, ուր կ'իրականանայ լուրջ խորհող հրապարակագրի Զօրմիսեանի հայ կեանքի մասին ըրած հետեւեալ բանաձեւումը.–

«Միջակներու և արկածախնդիրներու ձիարշաւ, արուեստականօրէն հրահրուած հակամարտ կիրքերու հրաբուխ, ուր հանրային ինչքը կողոպուս-

24 ԱՊՐԻԼ ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻՆ ՄԷՋ

1915 Ապրիլ ամսուան մեր ազգային դողդոջային առթիւ սուգի և ինքնամփոփումի սրտամորմոք, յուղիչ կրօնական արարողութեան մը ներկայ եղայ:

Յովհաննէս Շիրազ մեր այդ Դողոջման իրաւամբ անուանած է «Հայկական Տանթէականը» այսինքն դժոխքը մեր ցեղային ջնջումին:

Զոհուած իմ ընտանեկան յոյժ սիրելի անդամներու շարքին, ինչպէ՞ս կրնայի մոռնալ պատանեկան շրջանի դաղափարական վէհոգի ընկերներս՝ Սարգիս Մինասեան, Յակոբ Աղասերեան, Միսաք Գուլումճեան, Ատոմ Եարճանեան, Ռ. Զարդարեան և ուրիշ տասնեակներ:

Խուռներամ բազմութիւն մը եկած էր յարգելու մեր եղբայրներուն եւ քոյրերուն անմահ և անմոռանալի յիշատակը, որոնք Թուրքիոյ անապատներուն մէջ աննկարագրելի չարչարանքներով մահացան:

Բայց, միշտ բայց մը կայ, այդ արարողութեան յուղումով և յարգանքով ներկայ ըլլալը կը բաւէ՞ միթէ, ըսելու թէ մեր պարտքը կատարեցինք:

Ո՛չ, հազար անգամ ոչ, մենք, մանաւանդ մեր նորահաս երիտասարդութիւնը դործով ,իր աղդասիրական արարքներով պէտք է հաստատէ թէ մեր մարտիրոսացած եղբայրներուն արժանի հետեւորդներ ենք:

Դրական, դործնական համազգային, առանց կուսակցական մոլեռանդութեան նոր ճամբաներ որոնել մեր դատը պաշտպանելու և մեր պապերուն, մայրերուն երազը իրականացնելու:

Վերոյիշեալ յուղիչ արարողութիւնը պէտք չէ որ իր աղօթքներով, Տէր ողորմեաններով մխայն մեր զգայումները հոդեկան ներքինը ալեկոծէ և երբ տաճարէն դուրս ելլենք ամէն ինչ մոռնանք:

Մեր առօրեայ կեանքին մէջ իսկ ամէն ժամ յիշելու ենք այդ սրբազան մեռեալները և ուխտելու ենք դրական, գործնական միջոցներով մեր տոհմային ինքնութիւնը պահպանելու:

Հաճոյքով կ'արձանագրեմ որ «Արաքս» երդչախումբը իր ճարտար ղեկավարին՝ Ժան Ալմուխեանի առաջնորդութեամբ եւրոպական չափանիշով կրօնական կատարելագործուած ձայներդի մը վայելքը կ'ընծայէր:

24 Ապրիլ 1970 ՂԵՒՈՆԴ ՊԱՀԱՏՐԵԱՆ

տի կ'ենթարկուի, նուիրական թուականներն ու անունները՝ չհագործուի...»:

Զգո՛յշ, տարագիր հայութեան միակ ապաւէնը՝ բարոյական իմացումները չխաթարել, չ'եղծել: Մեր գոյութիւնը պայմանաւորող միակ կռուանը մեծագոյն թծախնդրութեամբ և աննկուն կորովով պաշտպանելու և պահելու ենք, եթէ իսկապէս տրամադիր ենք իբր հայ հաւաքականութիւն տոկալ և ապրիլ:

Վ. Պ.

ՀԱՅ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ԳԱՅԹԱԿՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

Երուսաղէմի Հայոց Ս. Յակոբ դարաւոր վանքը միշտ ալ եղած է խռովութիւններու, դայթակղութիւններու, խաղքութիւններու թատերավայր: Մեծատաղանդ վիպասան Րաֆֆի դեռ անցեալ դարու 80ական թուականներուն անդրադարձած է Հայ Երուսաղէմին, տալով անոր ներքին կռիւներու, պառակտումներու, զեղծումներու պատմականը և անոնց բացասական անդրադարձը բովանդակ հայութեան և հայ Եկեղեցիի համար:

Րաֆֆի յիշելէ յետոյ աթոռի անվերջանալի կռիւները, որոնք «դարերով տակն ու վրայ են արել ալլը, պատճառել են նրան ահագին բարոյական և նիւթական վնասներ և զբաղեցրել են ժողովուրդին անհաշտ երկպառակութիւններով», և հաստատելէ յետոյ, որ «Այդ անվերջանալի կռիւները, այդ երկպառակութիւնները մեզ համար շատ թանկ են նստել» մեծ հայրենասէրը խոր սրտմտութեամբ կը հարցնէր.—

«Բայց ի՞նչ տուեց այդ վանքը մեզի»:

Վերջին տասնամեակի դայթակղութիւններու շարքը՝ պատրիարքական աթոռի շուրջ տեղի ունեցած պայքարները, ձեռագիրներու գողութիւնը, մ' բաններու խոշտանգումները, վանականներու անվայել կենցաղը եւ այլն, կու գան անգամ մը եւս հաստատելու թէ Հայ Երուսաղէմը բարոյական և նիւթական սպառում պատճառող, հայութիւնը վարկաբեկող, տկարացնող անբուժելի խլիրդ մըն է:

Յիսուն տարի առաջ ալ տարբեր չէր կացութիւնը:

1909 *թուականին Իզմիրի «Արեւելեան Մամուլ» լուրջ պարբերականը, ինչպէս նաեւ Պոլսոյ ամբողջ մամուլը տարիներով զբաղած է »Երուսաղէմի անվերջանալի խնդիրով» մատնանշելով հոն տեղի ունեցող «խայտառակութիւններ, կատակերգութիւններ և ստորնութիւններ»...*

Դժբախտաբար այսօր ալ բարենշան երեւոյթներ չկա՛ն հորիզոնին վրայ, ընդհակառակն, հարկադրուած ենք կրկնելու յիսնամեակ մը առաջ եղած հաստատում մը.

«Երուսաղէմի խնդիրը աւելի վատթարացած, աւելի կնճռոտ և ծայրայեղօրէն զզուելի է»...

Արդարեւ, սկսող նոր տասնամեակը բարենշան չերեւիր, ընդհակառակը, նոր դայթակղութիւններու ուրուագիծը արդէն կ'ընդնշմարուին:

Տարին սկսաւ ազգային կալուածներու, վանքերու վաճառման տարաձայնութիւններով, լրագիրներու մէջ երեւցած վաճառքի յայտարարութիւններով ,որոնք թէեւ պաշտօնապէս հերքուեցան, սակայն հաւատք չեն ներշնչեր, նկատի ունենալով դերակատարներու և հերքողներու բարոյական կըշիռն ու տխուր նախընթացները: Գործուած զեղծումները թէեւ պաշտօնապէս ցարդ չքօղազերծուեցան, սակայն հեղինակները անծանօթներ չեն, հրա-

պարակի վրայ են և անպատկառօրէն կը ճառեն բարոյականէ, ազգասիրութենէ...

1970ի սկիզբները մամուլի մէջ երեւցած լուրերու համաձայն Երուսաղէմի պատրիարքութիւնը ծախու հանած է Եաֆայի հայոց վանքը։ Եաֆայի հայ համայնքը – շուրջ 300 շունչ – այս առթիւ կազմակերպուելով, ազգ. մարմին մը ստեղծելով կ'ընդդիմանայ մօտ 500 տարուան հնութիւն ունեցող ազգապատկան կալուածներու վաճառման։

«Մարմարա» օրաթերթը լայնօրէն անդրադարձած է այս խնդրին։ Երուսաղեմէ ստացուած և «Մարմարա»յի մէջ հրատարակուած նամակէ մը քաղելով կու տանք հետեւեալ հատուածը, որ գաղափար կու տայ «հիւանդութեան» տարողութեան մասին։

Նամակագիրը կը գրէ.

«Լրջօրէն կը վախցուի որ Եղիշէ Պատրիարք ոչ միայն վանքը, այլ նաեւ եաֆայի մնացեալ բոլոր հողերը և շէնքերը պիտի ծախէ։ Այս մտահոգութիւնները կը ծնին կարգ մը տեղեկատուութիւններէ որոնք մասամբ կը յենուն զօրաւոր փաստերու և մասամբ ալ գաղութին զանազան անձերու հաստատ համոզումին վրայ։ Լաւատեղեակ բազմաթիւ հայեր վախցած են ուղղակի դիմում կատարելու Եղիշէ Պատրիարքին։ Անոնք վախցած են ծեծ ուտելէ կամ ահաբեկչական շարժումներու զոհ երթալէ։ Փաստաբանը ի զուր ջանացած է զիրենք համոզելու որ կ'ապրին Իսրայէլեան ազատ և ռամկավար երկրի մը մէջ և պատճառ չունին վախնալու։

Հօս ամէն մարդ դրեթէ վստահ է թէ Եղիշէ Պատրիարք անցեալ տարի ձեռագիրներու գողութիւնը քննելու պաշտօնով Երուսաղէմ եկող յանձնախումբին քթին խնդացած է։ Սուտ խոստումներով ետ ղրկած է զանոնք իր քովէն և դարձեալ շարունակած է գործել իր հասկցած ձեւով։ Եաֆայի մասին վերջին լուրերը այդ մասին նոր փաստեր են»։

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ Տ. ԽՈՐԷՆ ԿԱԹ. ՉԸՆԴՈՒՆՈՒԻՐ ՍՈՒՐԻԱՅԻ ԿՈՂՄԷ

Սուրիայի թղթակիցները կը տեղեկացնեն թէ Սուրիական իշխանութիւնները իբր «անժամանակ և ոչ բաղձալի այց» մերժած են ընդունիլ Անթիլիասի Տ. Խորէն Կաթողիկոսի այցելութիւնը Սուրիա։

Չորս տարի առաջ ալ Խորէն Կաթողիկոս փորձած էր Սուրիա մտնել, բայց իր հետեւորդներով սահմանէն ետ դարձուած էր։

ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏ ՃԷՃԵԱՆ

Արժանթինեան այս օրհնեալ հանրապետութեան մէջ ծնած, ուսանած և ճարտարապետ դարձած երիտասարդ ճէճեանը արդէն իր քրտինքը կը խառնէ երկրին շինարարական աշխատանքին, իր խանդավառ ուժերը տրամադրելով քաղաքաշինական հսկայ ձեռնարկի մը, զոր սկսած են Տօմինկօ և Խօսէ Սերուրթի եղբայրները էսմոպարկ չրջանը գնուած հազար հեկտար ընդարձակ հողի մը վրայ հիմը դնելով արդիական նոր քաղաքի մը:

Լուխան գետի ափին կառուցուող քաղաքը կը կոչուի «Պրիկատիէր Խօսէ Մարիա Փազ», որ օժտուած պիտի ըլլայ ամէն յարմարութիւններով, իր բնակիչներուն ապահովելով առատ լոյս, օդ, կանաչութիւն և մանաւանդ անդորրութիւն և խաղաղութիւն, զորս մեծ և խճողուած քաղաքներու մէջ կարելի չէ գտնել:

Կառուցուող քաղաքը արդէն ունի էլեկտրական հոսանք արտադրող սալքաւորում, բացուած լայն փողոցներ, աւազաններ, պանդոկներ պարտէզով բնակութեան տուներ, զբօսավայրեր եւայլն:

Անշուշտ նախատեսուած է շինութիւնը դպրոցի, եկեղեցիի, սինեմայի, թատրոնի, օդակայանի, նաւահանգիստի և արդիական քաղաքի մը յատուկ ամէն կարգի հիմնարկներուն:

Երիտասարդ ճէճեանը այս իրականացումներու մէջ կարեւոր դեր մը եւ պարտականութիւն մը ունի, իրեն կը մաղթենք յաջողութիւն և յարաճուն վերելք իր պատուաբեր ասպրէզին մէջ: Գ. Դ.

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒԹ

Օ. Գալուստեան, տնօրէն Խարթումի Հայոց Սդդ. երկսեռ վարժարանի.— Ստացանք ձեր տպաւորութիւնները Մայր Հայրենիքէն, ուր այցելած էք անցեալ տարի, իբր հրաւիրեալը Ամենայն Հայոց Հայրապետ Վազգէն Ա.ի: Դժբախտաբար մեր պարբերականը իր սահմանափակ էջերովը չի կրնար հիւրընկալել ձեր խանդավառ նօթերը:

Յովսէփ Թաթլեան, Մոնթէվիտէօ

«Ներկա՛յ»ի որդեգրած ուղեգծին և յատնապէս վերջին թիւին «Շրջա-

ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ ՎԱՏԻԿԱՆ ԱՅՑԸ ԾԱՆՈՒՑՈՒԵՑԱԻ ՊԱՊԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆԱԹԵՐԹԻՆ ԿՈՂՄԷ

Վատիկանի պաշտօնաթերթը, «Լ'Օսսէրվաթօրէ Ռոմանօ», հետեւեալ տողերով կը ծանուցանէ Ամենայն Հայոց Հայրապետին՝ Նորին Ս. Օծութիւն Վազգէն Ա.ի մօտալուտ այցելութիւնը.—

— Կը տեղեկանանք թէ Նորին Սրբութիւն Վազգէն Ա., Ամենայն Հայոց կաթողիկոս և Մայրապետ Պատրիարք, որուն գահը կը գտնուի Ս. Էջմիածին, Հռոմ պիտի ժամանէ յառաջիկայ 8 Մայիսին, Նորին Սրբութիւն Պապին՝ Պօղոս Զ.ի պաշտօնական այցելութիւն մը տալու համար:

Վազգէն Ա.Կաթողիկոս, որ Հոգեւոր Պետն է աշխարհի վրայ ապրող Հայերուն, իրեն ընկերակից պիտի ունենայ Երուսաղէմի և Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարքները, նաեւ Արեւմտեան Եւրոպայի և Հիւսիսային և Հարաւային Ամերիկայի առաջնորդ Սրբազանները, Արքեպիսկոպոսներ և Եպիսկոպոսներ:

Վատիկան բնակութեան ընթացքին, որ պիտի տեւէ մինչեւ 12 Մայիս, Հայոց Կաթողիկոսը պաշտօնապէս հիւրը պիտի ըլլայ Պապին:

Այս այցելութիւնը արդիւնքն է այն չփումներուն, որոնք տիեզերական եղբայրութեան մը առաջադրութիւնով տեղի ունեցան Կաթոլիկ Եկեղեցիին և Հայ Առաքելական Եկեղեցիին միջեւ, որ ընդունեց Ս. Պապին հրաւէրը՝ դիտող պատուիրակներ ղրկելու համար Վատիկանի Ժողովին: Պատմութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով, Կաթոլիկ Քահանայապետը և Ս. Էջմիածնի Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը անձնական հանդիպում մը կ'ունենան:

Ն. Կռդմէ. Մեր իմացածին համաձայն պատմական այս հանդիպումին ներկայ գտնուելու համար աշխարհի բոլոր կողմերէն ազգայիններ Հռոմ մեկնած են, ինչպէս նաեւ Պուէնոս Այրէսէն:

բերական»ի մէջ արծարծուած առողջ մտքերուն մասին ձեր գնահատանքի արտայայտութիւններուն համար չնորհաւորութիւններ:

Կը մաղթենք, որ Մնոթէվիտէոյի Աւետարանչական երեք հատուածնեէլուն մէջեւ ստեղծուի գործակցութիւն, մեր համրանքի պահպանման և համայնքիդ կենդանակութեան աւելիով նպաստելու համար:

ՂԵՒՈՆԴ ՊԱՀԱՏՐԵԱՆ ՄԵՐ ՄԷՋ

Ծանօթ հրապարակագիր Ղեւոնդ Պահատրեան, որ աւելի քան չինանամեակ մը ապրած է Եւրոպա, և 1907 Թուականէն ի վեր աշխատակցած է հայ մամուլին – Մատթէոս Մամուրեանի «Արեւելեան Մամուլ»ին, Իզմիր, Ռուբէն Զարդարեանի Փիլիպէի «Ռազմիկ»ին, «Գաւառի Տղայ» ծածկանունով, նոյն ստորագրութեամբ աշխատակցած է նաեւ Աղեքսանդրիոյ «Պարտէզ» շաբաթաթերթին զոր կը խմբագրէր գրաբարագէտ Մխիթար Ասքանազ: Վերջին տասնամեակներուն ալ աշխատակցած է Պէյրութի «Այգ» (Տիգրան Թոսպաթ) և Պոլսոյ «Մարմարա» օրաթերթերուն (Պետրոս Զօպեան), ինչպէս նաեւ Ս. Սիմոնեանի Պէյրութի «Սփիւռք» շաբաթաթերթին: Իր գրութիւնները երբեմն կ'արտասպուին այլ թերթերէ ալ առանց ալբիւրը յիշատակելու, ինչ որ դէմ է միջազգային լրագրական էթիկայի:

Ծերունազարդ հրապարակագիրը Վիեննայէն Պուէնոս Այրէս փոխադրուեցաւ իր հարազատներուն մօտ:

ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ

Ցիսուն տարի առաջ 1919ին հազիւ 50 համագործակցական ընկերութիւններ, 20·000 անդամներով, կը գործէին Արժանթինի մէջ:

Այսօր կան չորս հազար ընկերակցութիւններ 3·600·0000 անդամներով և 1500 երկրագործական ընկերութիւններ 15,500 միլիոն փեսոյի դրամագլուխով:

Էլ Օկար Օպրէրօ համագործակցականը, հիմնուած է 1905ին, այսօր կը գործէ չորս հազար միլիոնէն աւելի – հին փոսօ– դրամագլուխով:

Ամբողջ աշխարհի մէջ կը գործեն վեց հարիւր հազար ընկերութիւններ շուրջ 250 միլիոն անդամներով և 15,000 միլիոն սթերլին դրամագլուխով:

Համագործակցական շարժումը աշխարհի ամենէն կարեւոր մասնաւոր ոչ պետական տնտեսական ձեռնարկն է:

ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐԸ

Երկու տարուան հատուածական միահեծան իշխանութիւնը բարենորոգչական դրական ոեւէ հետք չձգեց համայնքին մէջ:

Գաղութը լաւագոյն կերպով կառավարելու համար հրամայական անհրաժեշտութիւն էր մարզահամար – վիճակագրութիւնը, Առանց ունենալու թուական անհրաժեշտ տուալներ — մեր համրանքին, նիւթական մօտաւոր կացութեան, գլխոյական տարիքի մէջ եղողներու թիւին, տուներու մէջ հայերէնի տեղն ու գործածութեան մասին գաղափար — անկարելի է արդիւնաւոր և հիմնաւոր ոեւէ գործ իրականացնել:

«Բարենորոգչական»ները սկիզբէն իսկ ոչ մէկ խօսք, ոչ մէկ ակնարկ ըրին մարզահամար–վիճակագրութեան մասին: Այս հիմնական պանցառումը կամ անտեսումն իսկ ի յառաջագունէ կը ճշդէր արժէքը ընտրական չրջանին կատարուած չնչաչիւղ խոստումներուն:

Եւ այսօր անակնկալ մը չէ բազմատեսակ դժուարութիւններու դոյութիւնը:

Նախ անդամատուրք պրեթէ չի պանճուիր ներկայիս: Շատ ազգայիններ կ'ըսեն թէ երկու տարիէ ի վեր պանճիչ չայցելեր իրենց: Շուտով վարչական մասնակի ընտրութիւններ տեղի պիտի ունենան սակայն ցարդ ոչ մէկ հրապարակային նախապատրաստական աշխատանք կը նշմարուի: Զրոյցներ կը չրջին թէ համայնքը անցնող տարեչրջանին կարեւոր բաց մը ունեցած է, թէ «ձամպազեան» երկրորդական վարժարանի կառուցումը լուրջ դժուարութիւններու կը բախի, թէ Բարերարը իր կապերը պրեթէ խզած է Վարչութեան հետ: Որքան ճիշդ են այս պրոցները, չենք պիտեր: Սակայն ակնբախ է մէկ բան. ընդհանուր կաղապում մը կայ վարչական գործերու մէջ, ակնյայտնի է վարչական մարմնի և հաւաքականութեան միջեւ կապի, փոխ յարաբերութեան թուլութիւնը – պակասը: Վարչութիւնը իր ծրագիրներուն, ձեռնարկներուն, դժուարութիւններուն մասին տեղեակ չի պահեր հանրութիւնը: Շատ յատկանչական է հետեւեալը. անցեալ Սեպտեմբերին էր եթէ չենք սխալիր, երկու ծանուցում հրատարակուեցաւ վարչութեան պաչտօնաթերթը դարձած «Արմենիա»յի մէջ, արտակարգ ընդհ. ժողովի մը գումարման մասին: Ամիսներ անցան, սակայն ոչ մէկ տեղեկութիւն. ժողովը գումարուեցա՞ւ, որոշում մը քուէարկուեցա՞ւ կանոնագրի փոփոխութեան մասին, ոչ ոք բան մը գիտէ, հաւանաբար բացի կուսակցական կոմիտէի անդամներէն:

Տիրող դժուարութիւնները անշուշտ ծնունդ են հատուածական դրութեան, որ պարտադրուեցաւ դաղութին: Գոյութիւն չունին պարբերական ղեկոյցներ, լրագրական ասուլիսներ, հանրութիւնը մօտէն չհաղորդուող նիւթերու չուրջ:

Ասկէ՝ մշակումը անտարբերութեան, որ կը ծաղկի օրէ օր:

*Թուղթի այս ակնարկով ամէն բան ըսած ըլլալու յաւակնութիւնը չու-

չուքիւնը բացառիկ ճիգով մը դպրոցին վրայ յարկ մը եւս բարձրացուց, դըպրոցը օժտելով երեք նոր դասարաններով, խոհանոցով և ճաշասրահով մը զոր կահաւորած է «Արարատ» Համագործակցականը: Այս տարի աշակերտներուն թիւը 105ի բարձացած է, նախորդ տարո ւան 50էն:

* * *

Ապրիլ 12ին հոգեհանգստեան պաշտամունք մը կազմակերպած էր հայրենքին վարչուքիւնը դպրոցին բարերար Պրն. Գրիգոր Ճամպազեանի հօր մահուան 7րդ տարելիցին առթիւ: Պրն Ճամպազեան որ դպրոցին տարեկան մէկ միլիոն փեսօ յատկացում մը կ'ընէր, այդ օր տեղի ունեցող ընդունելութեան ընթացքին իր յատկացումը կրկնապատկած է: Կը չնորհաւորենք հայրենքի վարչուքիւնը իր յաջողուքիւններուն համար և Պրն. Բարերարի առատաձեռնուքիւնը:

* * *

Ապրիլ ամսուան ընթացքին հոգեհանգստեան արարողուքիւններով, ազանդական մատաղով և Այնթապ ու Մարաշ Հայրենակցական Միուքիւններու համապատասխան ակումբներուն մէջ կազմակերպուած ոգեկոչումի հանդիսուքիւններով նշուեցան երկու քաղաքներու հերոսական ինքնապաշտպանուքիւններու յիսնամեակները:

* * *

Մարաշի նորակառոյց հսկայ ակումբին մէջ կազմակերպուած մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին, հայրենակցականի խօսնակ՝ Պրն. Ն. Լոմլոմճեան յայտարարեց թէ Պոսթոնի (կեդր. վարչուքեան ու մասնաճիւղի) ինչպէս նաեւ Սան Փաւլոյի մասնաճիւղերի նախագահները՝ յանձինս Պ. Պ. Սաեւիան Աղաղարեանի, Յովհաննէս Սարմենեանի (Պոսթոնէն) և Գառնիկ Պազարեանի, (Սան Փաւլոյէ) Մարտին այցելեցին քաղաքս, ուր խորհրդակցուքիւններ ունեցան տեղական մասնաճիւղի Նախագահ Պ. Գէորգ Եագուպեանի և վարչականներուն հետ: Խորհրդակցուքեան նիւթը Մայր Հայրենիքի սրբազան հողին վրայ կառուցուելիք յուշարձանը, որուն համար կը նախատեսուի չուրջ քառասուն հազար տոլար:

* * *

Նախորդ տարիներու նման հապճեպով և վերջին վայրկեանի կարգադրուքիւններով ոգեկոչուեցաւ Ապրիլեան Նահատակներու յիշատակը: «Արմենիա» ճիշդ հինգ օր առաջ հրատարակեց ձեռնարկներու ժամանակացոյցը: Խանուքներու վրայ փակցուելիք ազդերը թէեւ անցեալ տարուընէ տպուածներն էին, հազիւ չաբաթ մը առաջ հրապարակ հանուեցան: Օնսէի և այլ չըրջանիներու խանուքներուն ազդեր չհասան:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

1969ի չրջապտոյտէն հաղիւ 13 ամիսներ անցած, հարկադրուեցայ կըրկին ճամբորդելու դէպի Եւրոպա, հօրեղբայրս՝ վաղեմի հրապարակագիր Ղեւոնդ Պահատրեանը Պ. Այրէս առաջնորդելու համար: Այս առիթէն օգտըւելով է որ այցելեցի Լիզպոն՝ Գալուստ Կիւլպէնկեան հոյակապ հիմնարկը, ինչպէս նաեւ Լոնտոն, Փարիզ, Միւնիխ և Վիեննա:

Լիզպոն հասնելուս հեռախօսեցի հիմնարկութեան հայկական բաժնի վարիչներէն երիտասարդ գրող Վահրամ Մալեանին, որ ինծի անմիջապէս ընդունեց նորակառոյց վարչական չէնքի իր գրասենեակին մէջ, ուր մտերմիկ խօսակցութիւն մը ունեցայ, հայ տարագրութեան կրթական, մշակութային վիճակին շուրջ: Հիմնարկութեան տեսչական խորհուրդի անդամներէն Պ. Պ. Ստեփան Եսայեան և Ռոպէր Կիւլպէնկեան այդ օր կը բացակայէին, սակայն Պ. Մալեանին չնորհիւ ծանօթացայ Պ. Պ. Կորիւն Ֆէշիչեանի և Յ. Թէրզեանի հետ, որոնք միասնաբար կը վարեն հիմնարկի հայկական գործերը: Պրն. Մալեանին չնորհիւ էր որ ծանօթացայ նաեւ Տիկին Սօֆի Ակապեանին, (Տուոյենց), որ Ռումանիայէն Միացեալ Նահանգներ գաղթած է և ներկայիս գործօն մասնակցութիւն կ՚ըներէ Մ. Նահանգներու հայ ազգային կեանքին: Տիկնոջ հետ ճաշի հիւրը եղայ Պ. Մալեանին և յիշատակելի օր մը անցուցինք:

Միջազգային չափանիշով մարդասիրական, բարեսիրական հիմնարկը կը գտնուի Փորթուկալի կանաչազարդ և գեղեցիկ մայրաքաղաքին կեդրոնը, ընդարձակ փարքի մը մէջ: Հիմնարկութեան վեց յարկանի արդիական չէնքը կառուցուեցաւ եօթը տարիէն, իսկ բացումը կատարուեցաւ անցեալ Հոկտեմբերին մեծ հանդիսութեամբ: Վարչական չէնքին կից կը գտնուի համանուն թանգարանը, ուր ամփոփուած են մեծ բարերարին արուեստի թանկարժէք հաւաքածոները: Զորս հարիւր հազար դիրք կը պարունակէ թանգարանին յարակից գրադարանը: կառուցման մէջ էր բացօթեայ ամփիթեատրոնը, արուեստական լճին առ ընթեր:

Կիւլպէնկեան թանգարանը Լիզպոնի ամենէն շատ յաճախուած արուեստի տունն է: Հոն կարելի է վայելել աչխարհահռչակ նկարիչներու գործեր՝ Ռամպրանթ, Ռիւպէնս, եւայլն:

Հին եգիպտական, յունա-հռոմէական, միջագետեան, մահմետական և ծայրագոյն արեւելեան արուեստի վերաբերեալ հաւաքածոներու կողքին կան հայկական գրչանկարչական չորս հատորներ: Գեղարուեստասէր, նրբաճաշակ մեծ հայորդիին ծննդեան հարիւրամեակին առթիւ հիմնարկութեան ընդհ. տնօրէնն Յոսէ տէ Ազերեդո փերտիկան հրատարակած է գեղատիպ մեծ հատոր մը — վրորթուկերէն, ֆրանսերէն և անգլերէն լեզուներով — ուր վերարտադրուած են իրենց բնական գոյներով նմոյշներ հաւաքածոներէն:

Պարտէզին մէկ բարձունքին վրայ զետեղուած է խաչաքիր արծիւի մը արձանը, որու պատուանդանին վրայ հանգչող հանճարեղ հայորդին արծիւի մը խրոխտութեամբ և իրական բարերարի դոհունակութեամբ վերէն կը դիտէ ղինք անմահացնող համամարդկային իր ստեղծագործութիւնը, որ կը հանդիսանայ նաեւ հայ տարազրութեան փրկութեան և հզօրացումին աղբիւրէն ոստարող նախախնամական ձեռնարկ մը, որմէ աւելի եւս օգտուելու կարելիութիւնները պայմանաւորուած են մեր հաւաքական ուշիմութեան, կազմակերպուածութեան հետ: Որքան խաղաղ, դիտակից, իմաստուն և արթուն ըլլանք, այնքան կը մեծնան կարելիութիւնները մեծ Հայորդիի ձեռնարկէն նպաստաւորուելու:

Լիզպոնի մէջ եւս ունինք փոքրաթիւ գաղութ մը: Ծանօթացայ դորդավաճառ Իզմիրցի ազգակիցի մը՝ Պր. Յովհաննէս Զարեհ Յարեթեան, որ Ֆրանսա, Մեքսիկա և այլ երկիրներ չրջադայելէ յետոյ հաստատուած է Լիզպոն իր Ֆրանսացի կնոջ և երեք զաւակներուն հետ, աղջիկ մը և երկու մանչ, որոնք հայերէն սորված են Փարիզի Մխիթարեան վարժարանին մէջ: Լիզպոնի հայերուն թիւը 10–12 է:

Լոնտոնի հայ համայնքը աճած է վերջին տասնամեակին: Շուրջ հինգ հազար է համրանքին, Կիպրոսէն, Իրաքէն և Եգիպտոսէն են մեծամասնութեամբ, կան նաեւ Պարսկաստանէն և Լիբանանէն: Վարչական թիւրիմացութիւններու բերումով համայնքը ունի երկու հոգեւոր հովիւ: Մին Պատկ Արքեպս. Թումայեան, որ եկեղեցական պաշտամունք կը կատարէ անկլիքան եկեղեցիի կողմէ տրամադրուած մեծ տաճարի մը մէջ, Ս. Սարգիս եկեղեցիի վարչութեան հետ անհասկացողութիւն ունենալէն ի վեր: Գալուստ Կիւլպէնկեանի կողմէ կառուցուած և նիւթապէս ապահովուած Ս. Սարգիս եկեղեցիին հովիւն է Արսէն Վարդապետ Պէրպէրեան, որ Եգիպտոսէն Հայաստան հայրենադարձ կատարած և Էջմիածնի հոգեւոր ճեմարանին մէջ պատրաստուած երիտասարդ կղերական մըն է: Միաժամանակ կը հետեւի Լոնտոնի համալսարանի եկեղեցական–իմաստասիրական ճիւղին, պատրաստելով իր տոքթորայի թեզը, որ նուիրուած է հայ–անկլիքան եկեղեցիներու փոխյարաբերութեան վերջին հարիւրամեակի պատմութեան ուսումնասիրութեան:

Համայնքը սեփականատէրն է բաւական ընդարձակ «Հայ Տան» մը, ուր հաւաքոյթներ, հանդէսներ, դասախօսութիւններ կը կազմակերպուին: Ինչպէս հայերէն դասընթացքներ փոքրիկներուն համար: Հայ Տունը մօտ է Ս. Սարգիս եկեղեցիին և ամէն կիրակի յետ եկեղեցական արարողութեան ժողովուրդը հոն կը համախմբուի և վ'անցնէ իր կիրակին: Մասնաւոր պրասենակ մըն ալ ունին հոն հայ ուսանողները, որոնց թիւը չուրջ հարիւր է: Փետրուար 8ի կիրակին հանդիպում մը ունեցայ Հայ Տան մէջ համայնքին անդամներուն հետ, որոնց մէջ բաւական թիւով ուսանողներ ալ կային: Զրոյցին նիւթն էր գաղութներու կազմակերպման հարցը և Արժանթինի մէջ տեղծուած Ազ-

լիլեան շարժումը, որ թէեւ իր բարերար ազդեցութիւնը ունեցաւ բոլոր հայ համայնքներու վրայ, սակայն շարժումը մնաց իր սկզբնական սեղմ ծիրին մէջ – հողեհանգիստ, սգահանդէս, թուղթի ցոյց, տողանցք: Շարժումը խորք չստացաւ: Մեր առօրեային վրայ անդրադարձ ունեցող դաստիարակչական և վերանորոգչական պարունակութիւն չորուեցաւ: Մեր ազգային գլխաւոր թերութեան՝ կրաւորականութեան սրբագրման ի նպաստ գործնական միջոցներ չխորհուեցան: Շարժումը մնաց զուտ զգացական պարունակի մէջ:

Սկսող եօթերորդ տասնամեակը անհրաժեշտ է դարձնել մեկնակէտը բարոյական, իմացական և նիւթական իրականացումներու, տարագրութեան պահպանման և զօրացման ի խնդիր:

Իւրաքանչիւր 24 Ապրիլ պէտք է դարձնել նոր յանձնառութիւններու ստանձման և իրականացած ձեռնարկներու հրապարակային նշման հանդիսաւոր օր:

Զրոյցի ընթացքին շեշտուեցաւ նաեւ նոր սերունդը հայրենի պայծառ իրականութեամբ խանդավառելու անհրաժեշտութիւնը, անոնց մէջ մշակելով սէրն ու նուիրումը նահատակներու երազը եղող յաւիտենական հայրենիքին:

«Հայ Տուն»ի մէջ բոլոր հոսանքներն ալ ներկայացուցչութիւններ ունին, և կը գործակցին համահայկական բնոյթ ունեցող ձեռնարկներու յաջողութեան համար: «Հայ Տուն»ը ունի վարչական մարմին մը և վարիչ մը՝ Պրն. Յակոբ Կիւրինլեան:

Լոնտոնի մէջ առիթը ունեցայ ծանօթանալու Քուվէյթի հայ համայնքին նախագահ ճարտարապետ–բանաստեղծ Եդուարդ Պարսումեանին: Այդ համայնքի հայերու թիւն է շուրջ հինգ հազար, որոնք օրինակելի համերաշխութեամբ յառաջ կը տանին կրթական ու եկեղեցական գործը: Ծանչցայ նոյնպէս Տէր և Տիկին Սարգիսեանները, որոնք բարերարներն են Թեհրանի նորակառոյց եկեղեցիին:

Փետրուար 10ին Կուտինայի յաղճապակիի ծանօթ հայ արուեստին մասին դասախօսութիւն մը տուաւ Պէյրութի ամերիկեան համալսարանի դեղարուեստի փրոֆ. Ճոն Քարսվիլ, Երուսաղէմի հայոց վանքի հաւաքածոյէն նմոյշներ ցոյց տալով լուսարձակով: Ունկնդիրները մեծամասնութեամբ արուեստի մասնագէտներ, փրոֆէսորներ և ուսանողներ էին: Ներկայ տասը հայերու մէջ կը գտնուէին բանաստեղծ Եդ. Պարսումեան, աշխարհածանօթ ջութակահար Պարիկեան և Յովհաննէս Զարդեան, Լոնտոնի համայնքին անպաշտօն առաջնորդը, որու ջանքերու շնորհիւ հայեր ալ կային սոյն ձեռնարկին:

«Հարք» հրատարակչականի հիմնադիր տնօրէն Եդուարդ Գիւլբէկեանի հետ ալ ունեցայ տեսակցութիւնը, գործունեայ երիտասարդ քիմիագէտը պարբերաբար կը հրատարակէ հայ մամուլի անուանացանկը անգլերէնով և այլ հայանպաստ ձեռնարկներ կ՚ընէ:

(Շարունակելի) Վ. Պ.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ ՀԵՏԵՒԵԱԼ ԳԻՐՔԵՐԸ

Տ. Տ. Վազդէն Ա. Հայրապետի ուխտերորդ ուղեւորութիւնը – Տպ. Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին, 1969:

Sarkis Sarkisyan, L'Arménie d'aujourd'hui, Jerome Martineau, Editeur 1968.

Grecia de ayer, de hoy y de siempre

«Երէկուան, այսօրուան և յաւիտենական Յունաստանը», պարբերական հրատարակութիւն Արժանթինի Յունական Արքայական Դեսպանատան Մշակութային Բաժանմունքի, Պուէնոս Այրէս 1969:

Hakhpat, documenti di Architettura Armena.

Khatchqar, documneti di Architettura Armena.

Հայ ճարտարապետութեան նուիրուած մենագրութիւններ, որոնց պիտի հետեւին ուրիշներ: Այս երկու հատորները նուէր՝ Լոնտոնի Հանրածանօթ ազգային Հովհ. Զալըզեանէ:

ՍՈՒՐԲ ՓՐԿԻՉ, ամսաթերթ հայոց Հիւանդանոցի, Իսթանպուլ 1969 Դեկտեմբեր և 1970 Յունուարի թիւերը:

Կուսակրօնութիւնն ու Հայաստանեայց Եկեղեցին, *հեղինակ՝ Եղուարդ Գիւբէլեան, Հայք հրատարակչութիւն, Լոնտոն:*

Մարդիկ և ժամանակք, *մտածումներ, հեղինակ՝ Ա. Ա. Պետիկեան,, Պետիկեան հրատարակութիւններ, Նիւ Եորք, 1969:*

Հատընտիր բանաստեղծութիւններ և Պօէմներ, *հեղինակ՝ Հայկ Յովսեփեան (Մարտիկ) Տպ. Մոդեռն, Թէհրան 1969:*

Աղասիի «Զէյթուն և Շրջականեր» դէրքը հակասութիւններով Հրատարակութիւն Մոնթէվիտէոյի և Սան Բաւլոյի Զէյթունի Հայրենակցական Միութիւններու– Տպ. Շիրակ, Պէյրութ, 1969:

ԼՈՒՍԱԲԱՑ, պաշտօնաթերթ Հ. Բ. Ը. Միութեան Հարաւ Ամերիկայի, կը հրատարակուի 1969 Սեպտեմբերէն սկսեալ, Տպ. Արարատ, Պ. Այրէս:

ԱՐԵՒԱԳԱԼ, Տեղեկատու Հ. Ա. Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ, Թորոնթօ, բազմագրուած ամսաթերթ, որ կը տպագրուի անցեալ Դեկտեմբերէն սկսեալ համայնքի Հոգ. Հովիւ Տաթեւ Վրդ. Ղարիպեանի խմբագրութեամբ:

ԱԽԵՏԱՐԵՐ, ամսաթերթ Հայ Աւետ. Ժողովական Եկեղեցւոյ, Գ. տարի թիւ 27, կը խմբագրուի հայերէն և դասթերէն լեզուներով խմբագրական մարմնի մը կողմէ, զոր կը դլխաւորեն Տօքթ. Եդ. Պետրոսեան և Ճարտարագէտ Արմէն Հայաթեան – Պուէնոս Այրէս Տպ. Արմենիա:

Cinturones

IMPERIAL

DE

AGOP PALAS

•

LARREA 389

3ER. PISO

TEL. 48-8533

BUENOS AIRES

◆

DR. NICOLAS HERMES

CIRUGIA GENERAL

LUNES MIERCOLES Y VIERNES DE 16 A 19

AUSTRIA 1754
(ALT. SANTA FE 300)

TEL. 82-3063

PEDIR HORA

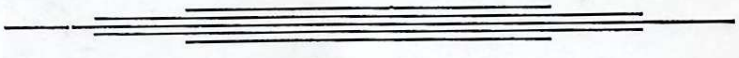

Correo Argentino - C. C. B. y Suc. 3 - Tarifa Reducida, Concesión Nº. 6670 - Franqueo Pagado . Concesión Nº 1819

IMPRENTA ARAX SARMIENTO 2615